

บทที่ 3

กระบวนการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวไทยลื้อเชียงคำ ตั้งแต่ทศวรรษ 2520-2538

ในบทนี้มุ่งศึกษา กระบวนการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวไทยลื้อเชียงคำ ซึ่งพบครั้งแรกในปี พ.ศ.2520 จนถึงการจัดงานสืบสานตำนานไทยลื้อครั้งที่ 1 พ.ศ. 2538 โดยต้องการชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไข ของการเกิดขึ้นการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชาวไทยลื้อเชียงคำ ซึ่งไม่ได้เกิดจากกระแสของการพัฒนาและการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นบริบทใน “ความเป็นลื้อ” ของเชียงคำเอง ที่มีความเคลื่อนไหวอย่างเป็นพลวัต การเกิดขึ้นของกระบวนการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ กล่าวได้ว่าเป็นการรับอิทธิพลของความเป็นท้องถิ่นนิยมทั้งกระแสบริบทของสังคมไทย และการตื่นตัวของปัญญาชนท้องถิ่น ตลอดจนลักษณะเฉพาะของชาวไทยลื้อเชียงคำ จึงนำมาสู่การรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนไทยลื้อเชียงคำ โดยกระบวนการดังกล่าว เป็นการขับเคลื่อนพลังทางสังคม ซึ่งมีการขยายแนวคิดของการรื้อฟื้นไปสู่ชาวไทยลื้อกลุ่มต่างๆ จนเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มไทยลื้อ และค่อยๆก่อรูปของสำนึกดังกล่าวขึ้นมา จนนำมาสู่การจัดงานสืบสานตำนานไทยลื้อครั้งที่ 1 ซึ่งนำเสนอความเป็นลื้อใหม่และการผลิตสร้างความเป็นลื้อแบบเชียงคำ

สถานการณ์ “ความเป็นลื้อเชียงคำ” ก่อนการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์

พัฒนาการของเมืองเชียงคำ ที่ถือว่ามิสถานะเป็น “เมืองชายแดน” ซึ่งรองรับการอพยพเคลื่อนย้ายของคนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเชียงคำ ไม่ว่าจะเป็น คนลื้อ คนเมือง คนจีน คนลาว และกลุ่มชาวเขา ทำให้ตัวของเมืองเชียงคำ เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ค่อนข้างสูง แต่อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบประชากร ชาวไทยลื้อในเชียงคำ มีประชากรประมาณ 39 เปอร์เซ็นต์¹ จากประชากรทั้งหมด อย่างไรก็ตามกลุ่มของคนเมือง ก็ยังถือเป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในอำเภอเชียงคำ

¹ อุทิศ ปรมของ .สืบสายไทยลื้อ.พะเยา สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเชียงม่วน,2537

ทั้งนี้การพัฒนาที่เข้ามาอย่างรวดเร็วภายหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองเชิงตัวเอง พร้อมกับความเจริญทางด้านเศรษฐกิจที่มากขึ้นตามลำดับ ส่งผลต่อชาวไทยลื้อในเมืองเชียงคำที่พยายามปรับตัว ให้เข้ากับสภาวะการณ่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งถือว่าค่อนข้างประสบความสำเร็จในการเข้าถึงการพัฒนา ส่งผลให้กลุ่มชาวไทยลื้อบางส่วน สามารถเข้าถึงทรัพยากรทางด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนสามารถเลื่อนสถานะ จากการเป็นเกษตรกรขึ้นมาเป็นชนชั้นกลาง โดยผ่านการเป็นนายทุน เจ้าของที่นา เจ้าของกิจการ และกลุ่มข้าราชการ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยลื้อบางกลุ่มสามารถปรับตัวได้ทัน กับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทักษะ ทักษะ และสถานะของชาวไทยลื้อเชียงคำที่ดูดีขึ้น ในสายตาของคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์

ตลอดจนภัยคุกคามของพรรคคอมมิวนิสต์ ในเขตอำเภอเชียงคำ ซึ่งเป็นพรมแดนระหว่างไทยและลาวสำคัญที่พบการเคลื่อนไหวของแนวร่วมของผู้ก่อการ รวมไปถึงความสับสนเนื่องเชื่อมโยงของการเกิดขึ้น เขตการปกครองตนเองสิบสองพันนา ในมณฑลยูนนาน ซึ่งทางรัฐบาลไทยมีความกังวลเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะภัยคอมมิวนิสต์ ที่มีต่อจีนในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเกิดขึ้นของสถานีวิทยุเสียดประชาชน ที่ตั้งอยู่ในเขตของมณฑลยูนนาน ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชนที่เคยเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างสิบสองพันนา กับไทย และความกังวลดังกล่าว ปฏิเสธไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้ออยู่พอสมควร และเป็นที่ยืนยันว่าเชียงคำ ถูกแปรสภาพกลายเป็นฐานที่ตั้งหลักของกองกำลัง ทหาร ตำรวจ ที่เน้นในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายพรรคคอมมิวนิสต์

สถานะและสำนึกทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นลื้อเชียงคำนั้น อย่างที่ได้กล่าวมาข้างต้น เนื่องด้วยกระแสของการพัฒนาที่รุกคืบเข้ามาในเชียงคำ ตลอดจนการฟื้นตัวของชาวไทยลื้อเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจอย่างเข้มข้น ตลอดจนสำนึกทางประวัติศาสตร์(ในยุคของการพัฒนา) ที่ทำให้ชาวความรู้สึกของชาวไทยลื้อเปรียบเสมือนชนกลุ่มน้อย เป็นผู้เข้ามาภายหลังเสมือนพลเมืองชั้นสอง² ซึ่งสำนึกดังกล่าวเข้าใจว่า เป็นสำนึกที่เกิดขึ้นพร้อมกับยุคของการพัฒนาเมืองเชียงคำ โดยเฉพาะระบบของการศึกษา ที่พยายามหล่อหลอมสำนึกของความเป็นพลเมืองให้เป็น “เบ้าหลอม” เดียวกันผ่านการสร้างความเป็นไทย ทั้งนี้จึงเริ่มส่งต่อการกำหนดถึง “ตัวตน” และ “สำนึกประวัติศาสตร์” ของชาวไทยลื้อเชียงคำ ซึ่งความทรงจำส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะของการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยผ่านคำบอกเล่า ทำให้สำนึกดังกล่าวค่อนข้างที่ละเลือนราง อาจเป็นเพราะตัวชาวไทยลื้อเองไม่เลือกที่จะจดจำสำนึกทาง “ประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างจะขมขื่น” (ในยุคของการพัฒนา) แต่อย่างไรก็ตาม

² สัมภาษณ์นายวิชัย ศรีจันทร์, ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านป่าสัก อ.เชียงคำ จ.พะเยา วันที่ 28 เมษายน 2552.

สำนึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับถิ่นที่อยู่อาศัยดั้งเดิม และการอพยพเคลื่อนย้าย ก็ยังคงหลงเหลืออยู่ผ่านบุคคลที่ร่วมสมัยในอำเภอเชียงคำ

เนื่องด้วยประสบการณ์ประวัติศาสตร์ของชาวไทยลื้อ ที่มีเนื้อหาและรายละเอียดแตกต่างจากชนกลุ่มอื่น โดยเฉพาะกลุ่มคนเมือง ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ในอำเภอเชียงคำ ทำให้ภูมิหลังของความเป็นลื้อเชียงค่านั้น ถูกมองว่าเป็นชนกลุ่มน้อยและเข้ามาอยู่ภายหลัง โดยผ่านการกวาดต้อนมาจากดินแดนสิบสองพันนาและเข้ามาอยู่ในเชียงคำ อีกทั้งความแตกต่างทางด้านภาษาและวัฒนธรรมบางประการ ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ค่อนข้างชัดเจน โดยเฉพาะกลุ่มของคนเมืองโดยทั่วไป ทั้งนี้ “ความเป็นลื้อ” จึงส่งผลต่อการแสดง “ตัวตน” และ “อัตลักษณ์” ของกลุ่มชาติพันธุ์

อีกทั้งความเป็นชาติพันธุ์ไทยลื้อ ที่มีลักษณะทางภาษาและพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มที่แตกต่างออกไปมักจะถูกล้อเลียน เช่น ในพิธีกรรมตานธรรม ซึ่งเป็นพิธีกรรมเฉพาะของชาวไทยลื้อ เพื่ออุทิศให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว หลังจากนั้นจะมีการเทศน์ธรรมตลอดทั้ง 2 วัน ไม่ว่าจะเป็นเทศน์ธรรมะต่างๆ และ เทศน์ธรรมมหาชาติ ซึ่งใช้ระยะเวลาถึง 2 วัน พิธีกรรมดังกล่าวจึงกลายเป็นที่มาของคำเปรียบเทียบกับความเป็นคนลื้อ ที่มีลักษณะเชิงล้อเลียนอาการของชาวไทยลื้อ ในขณะฟังเทศน์ว่า

“ดักจ้อก้อ เหมือน ลื้อฟังธรรม”

(เจียบสนิท เหมือนลื้อขณะฟังการเทศน์)

คำเปรียบเทียบบนนี้แสดงให้เห็นถึงการล้อเลียน “ความเจียบ” ของชาวไทยลื้อ ซึ่งส่วนใหญ่ มักจะเป็นคำกล่าวของคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มของคนเมือง เมื่อเกิดความเจียบสนิท หรือสถานการณ์ใดๆที่ไม่มีเสียง ก็มักจะยกคำเปรียบเทียบกับเชิงล้อเลียน ลักษณะอาการของกลุ่มชาวไทยลื้อในขณะฟังธรรมะขึ้นมาล้อเลียน แต่อย่างไรก็ตามพบว่า ชาวไทยลื้อก็มีการแต่งคำเปรียบเทียบกับใช้ในการโต้ตอบในลักษณะอาการ “ความเจียบ” ของกลุ่มคนเมืองรูปแบบและลักษณะเดียวกันว่า

“ดักจ้อมก้อม เหมือนกะหล่อม³ จ้อมเป็ด”

(เจียบมาก เหมือนคนเมืองที่กำลังตกเป็ด)

³ คำว่า “กะหล่อม” เป็นคำที่ชาวไทยลื้อใช้เรียก กลุ่มคนเมือง ทั้งนี้มีความหมายในเชิงลบ มากกว่าในเชิงบวก

คำเปรียบเทียบบ้างกล่าว ถือเป็นการตอบโต้ “สถานการณ์ความเจ็บ” กับกลุ่มคนเมืองที่มักกล้อเลียนชาวไทยลื้อ การโต้ตอบที่ผ่านคำเปรียบเทียบลักษณะอาการของคนเมืองนั่งเจ็บเพื่อรอปลาให้มากินเหยื่อ ซึ่งเป็นการกระทำในลักษณะของการผิดศีล ว่าด้วยเรื่องของการฆ่าสัตว์ ดังนั้นจึงทำให้ภาพของความเจ็บของการฟั่งธรรมชาติของชาวไทยลื้อ จึงดีกว่าความเจ็บเพื่อรอฆ่าสัตว์ของคนเมือง

จากเหตุการณ์ของ “สถานการณ์ความเจ็บ” ที่เกิดจากการตอบโต้ล้อเลียนกันไปมาของชาวไทยลื้อและกลุ่มคนเมืองนั้น สันนิษฐานว่า แนวคิดดังกล่าวน่าจะเกิดจากกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นไทยลื้อ ที่พยายามคิดหาหนทางที่รักษาสถานะและภาพลักษณ์ของชาวไทยลื้อ อีกทั้งยังสามารถผูกเรื่องราวของการทำผิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้กลุ่มชาวไทยลื้อดูดีและเหนือกว่าคนเมืองโดยทั่วไป

เหตุการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการนิยามถึง “ตัวตน” ของ “ความเป็นลื้อ” ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก แม้ว่าสถานะทางสังคมของชาวไทยลื้อจะเริ่มสูงมากขึ้น แต่การแสดงถึงตัวตนของชาวไทยลื้อ ยังไม่เป็นที่ยอมรับทั้งตัวของคนในและคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะภาษาพูดลื้อหรือ “การปากลื้อ” ยังเป็นสิ่งที่น่าอับอาย การใช้ภาษาลื้อในพื้นที่สาธารณะ ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงตัวตนความเป็นคนลื้อได้ง่ายที่สุด ทำให้ภาพลักษณ์ของคนลื้อมักถูกสื่อออกมาในลักษณะของการเป็น “ชนกลุ่มน้อย ลำหั่ง และบ้านนอก” ความรู้สึกแตกต่างทางด้านภาษาชาวไทยลื้อนั้น พบว่ามีการแสดงออกผ่านเรื่องเล่าที่ตลกขบขัน เช่น เรื่องคนลื้อไปซื้อของ และทหารกางเต็นท์⁴ ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

เรื่องที่ 1 คนลื้อไปซื้อของ

คนลื้อสองซึ่งเป็นเพื่อนกัน ไปซื้อของกับพ่อค้าชาวจีนในตลาด ซึ่งทั้งสองฝ่ายไม่รู้จักกันมาก่อน เมื่อคนลื้อสองคนเดินเข้าไปในร้าน พ่อค้าชาวจีนจึงร้องทักขึ้นว่า

พ่อค้าชาวจีน : ลื้อๆ ลื้อจะเอาอะไร?

คนลื้อ(คนที่1) : เอา เกื่อ (เกลือ ออกเสียงไม่ชัด)

พ่อค้าชาวจีน : ได้ๆ แล้วลื้ออีกคนล่ะจะเอาอะไร?

คนลื้อ(คนที่2) :(ส่ายหน้า).....

เมื่อคนลื้อทั้งสองออกมาจากร้าน จึงสอบถามกันด้วยความสงสัยว่า

คนลื้อ(คนที่2) : ฮูๆ เขาสาธูว่าเขาเป็นลื้อ (นี้ๆเขารู้ได้อย่างไรว่าเราเป็นลื้อ)

⁴ สัมภาษณ์นางมยุรี สมฤทธิ์ อายุ 60 ปี บ้านธาตุสบแวน เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2552 .

เรื่องที่ 2 ทหารกางเต็นท์

มีกองพันทหารเข้ามาตั้งค่ายเพื่ออบรมความรู้ให้กับกลุ่มชาวบ้านไทยลื้อ ซึ่งผู้พันได้สั่งให้พลทหารกางเต็นท์ 2 ตัว และเมื่อเสร็จงานพลทหารและชาวบ้านจึงช่วยกันเก็บเต็นท์ แต่ผู้พันยังต้องการจะใช้เต็นท์อยู่ เมื่อผู้พันมาถึงจึงสอบถามด้วยน้ำเสียงโมโหว่า

ผู้พัน : ใครเป็นคนรื้อ!....(ออกเสียงควบกล้ำตัว “ร” ไม่ชัด)

พลทหาร :(เงิบ).....

ผู้พัน : ถามว่าใครเป็นคนรื้อ? (น้ำเสียงโมโห)

นายคำสะกิดจึงนายแก้ว แล้วพูดกับนายแก้วว่า

นายคำ : , มึงก่อนบอกไปล่อ..มึงก็เป็นลื้อนิ (มึงก็บอกเขาไปสิ มึงเป็นลื้อนิ)

นายแก้ว : หือ..มึงก่อนบ่บ่ใจอะ? (หือ..มึงก็เป็นไม่ใช่หรือ?)

แม้ว่าเรื่องเล่าทั้ง 2 เรื่องนี้จะเป็นเรื่องตลกขบขัน ที่เล่ากันเป็นที่สนุกสนานของในกลุ่มของชาวไทยลื้อ แต่เรื่องราวดังกล่าวกลับเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึง ความแตกต่าง ความเข้าใจ และการแสดงออกทางด้านภาษาที่ไม่ถูกต้อง เรื่องเล่าเหล่านี้ จึงเปรียบเสมือนอุทาหรณ์ที่ย้ำเตือน ถึงการแสดงตัวตนทางภาษา “ในความเป็นลื้อ” ที่อาจจะกลายเป็นที่ล้อเลียนของคนอื่นได้ ดังนั้นเรื่องเล่าดังกล่าวนี้ จึงถือเป็นการ “ล้อมกรอบ” ของการแสดงตัวตนของชาวไทยลื้อในกลุ่มชาติพันธุ์ที่จะต้องระมัดระวังในเรื่องของการใช้ภาษา เพื่อไม่ให้กลายเป็นเรื่องตลกที่น่าอับอายและเป็นที่ดูถูกจากผู้อื่น

อย่างไรก็ตาม “การปากลื้อ” ในบางสถานการณ์ จึงเป็นอัตลักษณ์ที่จะต้องปกปิดเอาไว้ แต่ในทางกลับกัน หลายครั้ง “การปากลื้อ” กลับถูกนำมาใช้ในสื่อสารเพื่อการรักษาผลประโยชน์ที่จะได้จากความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ต่อรองราคาสินค้า ที่พยายามนิยามตนเองว่าเป็นคนลื้อเหมือนกัน หรือ แม้กระทั่งการหาเสียงของผู้นำชุมชนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ที่ผ่านมานิยามว่าเป็นคนลื้อเหมือนกัน เป็นคนบ้านเดียวกัน ซึ่ง เหตุการณ์ดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นว่า การแสดงตัวตนของ “ความเป็นลื้อ” ขึ้นอยู่ว่าจะหยิบยกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ใดขึ้นมาใช้ต่อรองในสถานการณ์ต่างๆ อาจถือได้ว่าลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดง “ทวิอัตลักษณ์” ของชาวไทยลื้อ

เรื่องราวของภาษาลื้อ หรือการแสดงออกถึง “ความเป็นลื้อ” นั้น ด้านหนึ่งยังเป็นปมความขัดแย้งในตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ไม่สามารถเปิดเผยตัวตนออกได้อย่างชัดเจน ตลอดจนการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้ส่งผลต่อลักษณะร่วมของชาวไทยลื้อ กล่าวคือ ชุมชนของชาวไทยลื้อในอดีตนั้น ได้อาศัยความเป็น “ไค” ในการยึดโยงความเป็นชุมชนลื้อ โดยสะท้อนผ่านการเรียกชื่อชุมชนไทยลื้อในท้องที่อื่นๆ จะนิยมใช้คำว่า “ไค” แทน เช่น เรียกว่าชาวไทยลื้อที่

มาจากเมืองมาง เรียกว่า ไตเมืองมาง เป็นต้น และความเป็น “ไต” นี้เองทำให้เกิดความรู้สึกร่วมของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ แม้ว่าประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ จะมีที่มาหรือการอพยพเคลื่อนย้ายที่แตกต่างกันออกไป แต่ด้วยความเป็น “ไตลื้อ” ร่วมกัน จึงทำให้สังคมไทยลื้อในเชิงคำยังคงสามารถยึดโยงความเป็นกลุ่มก้อน ภายใต้การนิยามความเป็น “ไตลื้อ” ร่วมกัน

ในช่วงยุคสมัยของการพัฒนาหลังพ.ศ. 2500 พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อนที่รวดเร็ว และการหันเหความสำคัญของการพัฒนาไปเป็นรูปแบบของทุนนิยมมากขึ้น ตลอดจนระบบราชการไทยมีความเข้มแข็งมากขึ้นตามลำดับ สังคมไทยลื้อเองก็เริ่มที่จะปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและระบบราชการ นายพิทยา วงศ์ใหญ่ ได้กล่าวว่า

“...สมัยก่อนได้ยินผู้เฒ่าผู้แก่เรียก คนต่างบ้านว่า ไต⁵...”

การนิยามคำว่า “บ้าน” แทนคำว่า “ไต” เช่น บ้านมาง บ้านห้วยน บ้านแพด ซึ่งถือว่าเป็น การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์จากกลุ่ม “ไต” ให้ถูกแทนที่เป็น “หมู่บ้าน” อาจเป็นผลผลิตจากการจัดการของรัฐไทย ทำให้ “สำนึก” ของในแต่ละชุมชนที่เคยอาศัยลักษณะ “ความเป็นลื้อร่วมกัน” กลับถูกแยกออกมากลายเป็น “สำนึก” ของหมู่บ้านที่มีอาณาเขตการปกครองที่ชัดเจน ซึ่งทับซ้อนกับอาณาเขตทางวัฒนธรรม จึงส่งผลให้ความสัมพันธ์ในแต่ละชุมชนที่เคยอาศัยลักษณะร่วม “ของความเป็นลื้อ” กลับกลายมาเป็นในลักษณะของ “บ้านใครบ้านมัน” ทำให้ความเป็นลื้อในแต่ละชุมชน เริ่มเกิดช่องว่างที่ห่างออกจากกันมากขึ้น

ในความเป็นลื้อเชิงคำ ก่อนการรื้อฟื้นสำนึกของความเป็นลื้อนั้น การแสดงออกถึงตัวตนของชาวไทยลื้อยังอยู่ในลักษณะของการ “ปกปิด” ตัวตนความเป็นลื้ออยู่ และในขณะเดียวกัน “ความเป็นลื้อ” ที่เคยมีส่วนในการยึดโยงชุมชนของไทลื้อ ก็เริ่มแปรเปลี่ยนไปพร้อมกับกระแสของการพัฒนาที่รุกคืบเข้ามาในชุมชนไทยลื้อ ตลอดจน “ความเป็นอื่น” ที่แตกต่างไปจากคนกลุ่มหลัก จึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อการแสดงตัวตนของชาวไทยลื้อ ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวชาวไทยลื้อกลับเลือกที่จะแสดงออกในความเป็นตัวตนของ “คนเมือง” หรือ “คนไทย” มากกว่าที่จะแสดงถึงความเป็น “คนลื้อ” แต่อย่างไรก็ตาม “ความเป็นลื้อ” บางส่วนยังคงหลงเหลืออยู่ในรูปแบบของ ประเพณีและพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็น พิธีกรรมการเลี้ยงเทวดาบ้าน-เทวดาเมือง การदानธรรม การสืบชะตา การदानข้าวใหม่ การदानสลาก ที่ยังเป็นแกนกลางที่ใช้ใช้ในการยึดโยงชุมชนไทยลื้อ ได้ในระดับหนึ่ง ท่ามกลางการท้าทายกระแสของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยลื้อในเชิงคำ

⁵ สัมภาษณ์นายพิทยา วงศ์ใหญ่ อายุ 62 ปี บ้างมาง ต. ห้วยน อ.เชียงคำ จ. พะเยา เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2552.

3.1 กระแสท้องถิ่นนิยมกับการรื้อฟื้นสำนักทางประวัติศาสตร์

ภายหลังปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา สภาพการณ์ต่างๆ ของสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นทางด้าน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ได้เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดประเด็นปัญหาและความสลับซับซ้อน ภายได้โครงสร้างและนโยบายของการพัฒนาประเทศ ในขณะเดียวกัน การศึกษาของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ก็ได้เริ่มหันเหความสนใจ เข้ามาสู่การศึกษาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไทยมากขึ้น การเข้ามาของนักวิชาการต่างชาติในยุคนี้ ได้เข้ามาเสริมสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการแบบใหม่ แทนที่หมอสอนศาสนาและนักล่าอาณานิคม แบบเดิมของชาวต่างชาติ

การเกิดขึ้นของนักวิชาการต่างชาติ ที่เริ่มมุ่งเน้นความสนใจที่จะทำการศึกษาร่วมชนและ ประเพณีประจำถิ่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในภูมิภาคใดก็ตามในประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาทางด้าน ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมต่างๆ ของท้องถิ่น และได้ขยายอิทธิพลทางความคิดดังกล่าว เข้าไปสู่ นักวิชาการไทย ที่เริ่มหันเข้ามาทำการศึกษาใน แนวเดียวกันสืบทอดต่อกันมา ตั้งแต่ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระยาอนุมานราชธน ขุนวิจิตร มาตรา ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ สงวน โชติสุขรัตน์ ปรีชา พินทอง เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วการเติบโตขึ้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่วนหนึ่งมาจากข้อมูล และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น เอกสารบันทึกของทางราชการทั้งใน และต่างประเทศ ตลอดจนบันทึกต่างๆของชาวต่างชาติ ที่เดินทางเข้ามาศึกษาและเก็บรายละเอียด ข้อมูลชนบทต่างๆของไทย จึงกลายเป็นฐานข้อมูลอันสำคัญ ที่ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น ที่สามารถหยิบยกข้อมูลนำไปใช้ หรือเป็นการศึกษาต่อยอดการศึกษา จากองค์ความรู้เดิม หรือข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านการศึกษา เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีเพิ่มสูงขึ้น

ตลอดจนสภาพการณ์และภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งค่อยๆขยายอิทธิพลมากขึ้นใน ประเทศไทย ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2500 เป็นต้นมา และเรื่องราวของชีวิตตามชุมชนหมู่บ้านและกลุ่ม ชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณีทั้งหลายได้รับความสนใจ มากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะแรงผลักดันอันเกิดมาจากนโยบายของสหรัฐอเมริกา เพื่อป้องกันลัทธิ คอมมิวนิสต์ ไม่ให้ขยายอิทธิพลเข้ามาในดินแดนประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการ ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นการศึกษาชีวิตวัฒนธรรมของ ประชาชน จึงมีความจำเป็นโดยเป็นพื้นฐาน ในการทำความเข้าใจสังคมไทย ตลอดจนศึกษาปัญหา และความต้องการของชาวบ้าน เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง อันเป็นการยกระดับชีวิตของพวกเขา

เพื่อไม่ให้ต่อต้านรัฐ และหันไปสนับสนุนลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะเป็นภัยอย่างหลวงของประเทศสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น⁶

อย่างไรก็ตาม ความสนใจและการศึกษาวิจัยของนักวิชาการ ที่ได้ให้ความสนใจในความ เป็นท้องถิ่น ตลอดจนความหลากหลายของข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้น ด้านหนึ่งถือว่าเป็น จุดเริ่มต้นของการจุดกระแสความเป็นท้องถิ่นนิยม (Localism) และการเกิดขึ้นของกระแสท้องถิ่น นิยมนี้เอง กลับมีความสอดคล้องเชื่อมโยง กับการขยายตัวทางด้านการศึกษา ของสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษาในภูมิภาค เนื่องจากการเกิดขึ้นของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่างๆ ใน ภูมิภาคนั้น ทำให้คนในท้องถิ่นสามารถเข้าถึงการศึกษาในระดับสูงได้มากขึ้น ตลอดจนยังเป็นการ ถ่ายทอดความรู้และอุดมการณ์ เพื่อกลับไปปรับใช้ท้องถิ่นท้องถิ่นของตนเอง ส่งผลให้คนในท้องถิ่น เริ่มหันมาสนใจประวัติศาสตร์ของตนเองมากขึ้น พร้อมกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่กำลัง เปลี่ยนผ่าน และมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ ที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทไทยอย่างรวดเร็ว

ในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. 2500-2520 นี้ การศึกษาเรื่องราวของชุมชน หมู่บ้านและกลุ่ม ชาติพันธุ์ต่างๆ ได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนเช่นกัน เนื้อหาและประเด็นดังกล่าว นับว่าเป็นเรื่องของ ท้องถิ่นโดยตรง ตลอดจนเป็นช่วงเวลาที่มีการเคลื่อนไหวสำคัญ ในการเปิดเผยเรื่องราวของชาวบ้าน ให้สังคมภายนอกรู้จักมากขึ้น การศึกษาของนักวิชาการชาวต่างชาติก็ช่วยให้เกิดแนวคิดและความรู้ ใหม่ๆ เป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจเรื่องราวของท้องถิ่น ซึ่งในเวลาต่อมา นักวิชาการรุ่นหลัง ได้พัฒนาทั้งทางด้านแนวคิดและเนื้อหา จนทำให้เรื่องราวของชุมชนหมู่บ้านกลายเป็นกระแสสำคัญ ทางการศึกษา “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”⁷

ดังนั้นงานการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม ในยุคที่กำลังพัฒนาและการเปลี่ยนผ่านของ สังคมไทย งานการศึกษาจึงเป็นในรูปการศึกษา ที่เน้นไปทางด้านการปรับตัวและความเปลี่ยนแปลง ของสังคมชนบท หรือในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ภายใต้โครงสร้างของการพัฒนาประเทศและความ เป็นชาตินิยม ซึ่งแตกต่างจากงานที่ศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณาในแบบเดิม แต่ในขณะเดียวกันกลับ เน้นไปถึง การปรับเปลี่ยนและการดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่กำลังรุกคืบสู่สังคมชนบททุกขณะ

งานการศึกษาในลักษณะดังกล่าว ที่ศึกษาถึงการปรับตัว เปลี่ยนแปลง ได้ถูกนำเสนอใน รูปแบบงานวิจัยเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องยืนยันใน

⁶ ยงยุทธ ชูแว่น. ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่อนาคต ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551 หน้า75.

⁷ เรื่องเดียวกันหน้า. หน้า74.

ลักษณะของชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ไม่ได้หยุดนิ่ง หากแต่ปรับเปลี่ยน รับรู้ และเคลื่อนไหว ภายใต้บริบทของรัฐชาติและการพัฒนาของสังคมไทย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตของนักวิชาการที่มองปรากฏการณ์และความเคลื่อนไหว ของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ในสายตามองของคนนอก

ตลอดจนปัญหาของประวัติศาสตร์แห่งชาติ ที่พยายามสร้างความทรงจำใหม่ สามารถเข้าไปแทนที่ความทรงจำของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งกลายเป็นพลเมืองของชาติไทยได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทุกกลุ่ม⁸ ซึ่งประวัติศาสตร์แห่งชาติมุ่งเน้นการอธิบายและให้ความสำคัญกับราชอาณาจักรที่มีศูนย์กลางอยู่ในภาคกลาง โดยละเลยประวัติศาสตร์ของชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย ที่อาศัยภายใต้รัฐไทย แม้ว่าประวัติศาสตร์แห่งชาติจะมีพลังในการอธิบายถึงความเป็มาของคนในชาติ แต่กลับหลุดลอยและไกลห่างจากความทรงจำดั้งเดิมของพวกเขา ซึ่งประวัติศาสตร์แห่งชาติไม่ได้เปิด “พื้นที่” ให้พวกเขาอยู่ร่วมกับประวัติศาสตร์แห่งชาติเลย เนื่องด้วยปัญหาของ “ประวัติศาสตร์แห่งชาติ” ดังกล่าว ในภายหลังจึงมีความพยายาม ที่จะทดแทนด้วย “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็มาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกัน จนเกิดสำนึกร่วมกันเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน⁹

จากปัจจัยต่างๆที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การเกิดขึ้นของนักวิชาการสมัยใหม่ ความพร้อมของข้อมูลในด้านต่างๆ การขยายตัวของสถานศึกษาในระดับสูง ตลอดจนปัญหาของประวัติศาสตร์แห่งชาติเอง ล้วนเป็นมูลเหตุของการเกิดขึ้นของกระแสท้องถิ่นนิยม ซึ่งนำมาสู่กระบวนการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ของตนเองขึ้นมา ซึ่งตัวของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์เอง ก็ให้ความสำคัญกับรากเหง้าและความเป็มาของตนเองมากขึ้น โดยเกิดกระบวนการสืบเสาะ ค้นคว้า เรื่องราวของต้นเองมากยิ่งขึ้น พร้อมๆกับการสร้างอัตลักษณ์ที่สำคัญๆ ของแต่ละกลุ่มขึ้น จนกลายมาเป็น “ตัวตน” ของกลุ่มต่างๆ อย่างแพร่หลายมาจนถึงปัจจุบันนี้

3.1.1 กระแสท้องถิ่นนิยม “ลื้อ” จาก “คนนอก”

สืบเนื่องจากกระแสท้องถิ่นนิยม (Localism) ที่เริ่มมีพลังเพิ่มขึ้นมาอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย ตลอดจนลักษณะเฉพาะของเมืองเชียงคำ ที่มีความพร้อมทางด้านบุคลากร เศรษฐกิจ และลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม จึงทำให้ความเป็น “ลื้อเชียงคำ” เริ่มมีการเสาะหา ค้นคว้า สืบค้น

⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์. ข้อเสนอสังเขป ประวัติศาสตร์แห่งชาติ ใน ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2 .เรือนแก้วการพิมพ์. กรุงเทพฯ, 2549 หน้า 22.

⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม. “มาตุภูมิ” กับ “ชาติภูมิ” ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ ใน ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2 .เรือนแก้วการพิมพ์. กรุงเทพฯ, 2549 หน้า 15.

รากเหง้าและตัวตนของชาติพันธุ์ไทยลื้อมาตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามกระแสของความเป็นท้องถิ่นนิยมลื้อนั้น มีกระบวนการที่ค่อยๆพัฒนาตามลำดับขั้นตอน และการเกิดขึ้นของ “ท้องถิ่นนิยมลื้อ” ในเชียงคำ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการปลูกเร้ากระแสจาก “คนนอก” และบริบทของสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งโดยภาพรวมแล้ว กลุ่มคนนอกที่มีอิทธิพลในการสร้างกระแสท้องถิ่นนิยม ต่อความเป็นลื้อ นั้นคือกลุ่มของนักวิชาการ

กลุ่มของนักวิชาการ ซึ่งในภายหลัง กลุ่มดังกล่าวกลับมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในกระบวนการสร้างความเป็นลื้อเชียงคำให้มีพลัง อย่างไรก็ตามจากหลักฐานการเข้ามาของนักวิชาการ พบว่านักวิชาการที่เข้ามาศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อเป็นกลุ่มแรกๆนั้น เป็นนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน คือ ไมเคิล มอร์แมน (Prof. Michael Moerman) โดยพื้นที่ของมอร์แมน ได้เลือกทำการวิจัยและเก็บข้อมูลคือ กลุ่มชาวไทยลื้อบ้านแพด อ. เชียงคำ มอร์แมนได้ทำศึกษาและวิจัยภาคสนาม ตั้งแต่การสำรวจหาสถานที่เพื่อใช้เป็นพื้นที่วิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ระบบบันทึกข้อมูล และการนำข้อมูลจากการบันทึกมาวิเคราะห์ และนอกจากนั้น ความพิเศษของเอกสารชุดนี้อยู่ที่การกลับเข้ามาเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกหลายครั้งด้วยกัน เพื่อเฝ้าดูความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับบ้านแพด รวมแล้วมอร์แมนได้เข้ามาเก็บข้อมูล 5 ช่วงเวลา คือช่วงปี พ.ศ.2502-2504 , พ.ศ.2508 , พ.ศ.2511-2512 , พ.ศ.2522 , พ.ศ.2529 ¹⁰

จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านแพด ยังคงจดจำภาพของไมเคิล มอร์แมนได้ดี ซึ่งเสมือนหนึ่งเป็นคนของชุมชน และตัวของมอร์แมนเองก็พยายามเข้ามามีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรมต่างๆของชาวบ้าน นอกจากนี้แล้ว เขายังเข้าไปร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อในชุมชนอื่นๆ ทัวอำเภอเชียงคำอีกด้วย

งานของ ไมเคิล มอร์แมน ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาชาวต่างชาติ ที่เข้ามาศึกษาและเก็บข้อมูลในประเทศไทย และเลือกที่จะศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อเป็นหลัก ส่วนหนึ่งทำให้ชื่อของชาวไทยลื้อ เป็นที่รู้จักมากขึ้น ตลอดจนนักวิชาการอีกหลายแขนง ได้ให้ความสนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเชียงคำ ไม่ว่าจะเป็นชมรมล้านนาคดี ร่วมกับกองทัพอากาศที่ 3 ที่เข้ามาศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และพิธีกรรมของชาวไทยลื้อเชียงคำ ในปี พ.ศ. 2529 และนำเสนอออกมาในรูปแบบทางวิชาการใน รวบรวมบทความทางวิชาการ ไทยลื้อ : เชียงคำ

ความสนใจของกลุ่มนักวิชาการที่พยายามมุ่งเป้า เข้ามาศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทยลื้ออย่างมากมาย แต่อย่างไรก็ตามความรู้เกี่ยวกับไทยลื้อใน

¹⁰ ธันวดี สุขประเสริฐ และ สิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี. จดหมายเหตุภาพไทลื้อ ย้อนรอยเอกสารของมอร์แมน ใน จดหมายเหตุสมาคมจดหมายเหตุไทย. ฉบับที่ 4 (ตุลาคม 2550-กันยายน 2551). หน้า 84.

ประเทศไทย มักจะมาจากนักวิชาการมากกว่ารัฐบาลไทยหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผลงานของ ไกรศรี นิรมานเหมินทร์ , รัตนาพร เสรษฐกุล , ชุติพร วิมุกตานนท์ , ราญ ฤนาท , ประชัน รักษ์พงษ์และคณะ , Yuji Baba และ Volker Grabowsky ทำให้เรามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการโยกย้ายถิ่นฐาน ของชาวไทยลื้อเมืองต่างๆ ในยูนนานและพม่า ไปสู่ชุมชนในล้านนา โดยเฉพาะในเชียงคำ คอยสะเก็ด และท่าวังผา ตลอดจนลักษณะวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเหล่านั้น¹¹

ปรากฏการณ์ของนักวิชาการต่างๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ ตลอดจนผลิตผลงานทางวิชาการ ออกมาอย่างแพร่หลาย ทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับชาวไทยลื้อ นั้น มีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ กลุ่มไทยลื้อจึงกลายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ที่เกิดงานศึกษาวิจัยเป็นจำนวนมาก ในทางกลับกันการเข้ามาของกลุ่มนักวิชาการ ส่วนหนึ่งก่อให้เกิดการตื่นตัวในกลุ่มของชาวไทยลื้อ ที่ต้องพยายามริบเค้นความเป็นลื้อ เพื่อนำมาแสดงให้นักวิชาการต่างๆ เห็น โดยจะมีการประชุมนัดแนะถึงการแต่งกาย อาหาร ที่พัก ตลอดจนการแสดงที่จะใช้ในการต้อนรับแขก (นักวิชาการ) ที่มาเยี่ยมชมชุมชนไทยลื้อ¹² เหตุการณ์ดังกล่าว ถือเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความตื่นตัวของคนในชุมชนที่พยายามแสดงออกถึงความเป็นลื้อ ที่ผ่านการเข้ามาและปลูกเร้าจากนักวิชาการ ทำให้เกิดการซึมซับกระแส ของความเป็นท้องถิ่นนิยมขึ้นมา ตลอดจนผลงานทางวิชาการที่เผยแพร่ออกไป กลับกลายเป็นการนำเสนอวัฒนธรรมที่งดงาม อ่อนช้อย และยังบริสุทธิ์ ทำให้ผู้ที่มีความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยลื้อ มุ่งเข้ามาสู่ชุมชนไทยลื้อเชียงคำมากขึ้น

3.1.2 กระแสท้องถิ่นนิยม “ลื้อ” จาก “คนใน”

กระแสท้องถิ่นนิยมในความเป็นลื้อนั้น แม้ว่าส่วนหนึ่งจะได้รับอิทธิพลจากกลุ่มของนักวิชาการหรือคนนอก แต่ถ้าหากคนในชุมชนไม่มีส่วนร่วมหรือให้การสนับสนุนแล้ว กระแสของความเป็นท้องถิ่นนิยมอาจจะไม่ได้มีพลังที่เพียงพอ ที่จะช่วยขับเคลื่อนแนวคิดดังกล่าวให้ก้าวเดินต่อไปได้ และในทางกลับกันกระแสท้องถิ่นนิยมภายใต้การนิยาม “ความเป็นลื้อ” กลับมีอิทธิพลอย่างมากต่อชุมชนไทยลื้อเชียงคำ

¹¹ Chao Tzang Yawaghwe, The Shan of Burma (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1987) Appendix I (อ้างใน ม.ร.ว.รุจา อาภากร , สถานภาพของความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มไทลื้อในปัจจุบัน ใน สิบสองปีมานา . คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535.)

¹² สัมภาษณ์ นายจันทร์คู่ย์ สมฤทธิ์ อายุ 79 ปี (อดีตผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นแม่งานในการจัดการต้อนรับคณะอาจารย์ที่เข้ามาเยี่ยมชมชุมชนไทยลื้อ) บ้านธาตุสบแวน ต.ห้วยน อ.เชียงคำ. จ.พะเยา เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2552.

ทั้งนี้กระแสของท้องถิ่นนิยมลือนั้น เกิดจากปัจจัยของความพร้อมหลายอย่าง ที่ทำให้ไทย ลือเลื่องคำสามารถเปิดเผยตัวตนได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความคลั่งคลายในสถานการณ์ ความมั่นคงตามแนวชายแดน และความพ่ายแพ้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้ความเป็น ลือ รอดพ้นจากการตกเป็นเป้าและความหวาดระแวงของรัฐบาลไทย รวมถึงการเกิดขึ้นของกลุ่ม ข้าราชการและชนชั้นกลางไทยลือ ที่เริ่มมีอำนาจต่อรองทางด้านเศรษฐกิจที่สูงมากขึ้น การเข้ามามี ส่วนร่วมในวัฒนธรรมไทยลือของเด็กและเยาวชน ระบบการศึกษาที่เน้นภูมิปัญญาและความเป็น ท้องถิ่น ตลอดจนการให้การสนับสนุนทางด้านวัฒนธรรมของภาครัฐ ปัจจัยทั้งหลายดังกล่าว ทำให้ “ความเป็นลือ” กลับกลายมาเป็นสิ่งที่น่าสนใจจากสังคมภายนอกมากยิ่งขึ้น นำมาสู่การสร้างและ นิยามความเป็นลือขึ้นมาใหม่ และอีกนัยยะหนึ่งลือเป็นโอกาสในการตอบโต้โดยผ่านการแสดง “อัต ลักษณ์ลือในรูปแบบใหม่” ซึ่งครั้งหนึ่งในอดีตไม่สามารถแสดงออกได้และต้องเก็บซ่อน “ตัวตน ลือ” เอาไว้

ตลอดจนบริบทของการเปิดประเทศจีนและการดำเนินนโยบายปฏิรูปอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 1979 ทำให้จีนกลับเข้าสู่โลกสากลอีกครั้ง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางด้านต่างๆ กับต่างประเทศ ซึ่งรวมถึงในวงวิชาการด้วย จีนกับไทยได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตตั้งแต่ปี 1975 และ ในช่วงทศวรรษ 1980 ความสัมพันธ์ทั้งสองประเทศสนิทสนมแน่นแฟ้นมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการ แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมถึงงานทางวิชาการ โดยเฉพาะทางด้านไทคดีศึกษา เกิด การแลกเปลี่ยนทัศนะและแนวความคิดซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจซึ่งกันและ กันดีขึ้น ตลอดจนเกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับไทศึกษามากขึ้น อีกทั้งจีนยังได้เปิดประเทศต้อนรับ นักวิชาการไทย ที่เข้ามาศึกษาชนชาติไทในจีน โดยทั้งสองประเทศยังได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดการ ประชุมสัมมนาทางด้านไทศึกษา ซึ่งลือเป็นโอกาสที่นักวิชาการจีนและไทย ได้เผยแพร่ผลงานและ ทัศนะของตน¹³ การเปิดประเทศของจีนทำให้ ชาวไทยลือที่เชียงคำสามารถรับรู้ข่าวสารความ เคลื่อนไหวของชาวไทยลือที่สิบสองปันนาได้มากขึ้น ซึ่งลือเป็นตอกย้ำจินตนาการเดิมทาง ประวัติศาสตร์ของชาวไทยลือ และกระตุ้นสำนึกความเป็นลือขึ้นมาอีกครั้ง ผ่านการรับรู้ข่าวสาร ของกลุ่มชาวลือในสิบสองปันนา

“คนใน” โดยเฉพาะนักวิชาการในท้องถิ่น ถือว่ามีบทบาทสำคัญในการสร้างและถ่ายทอด “ความเป็นลือ” ให้กับชุมชน งานเขียนเรื่อง “บันทึกการเยี่ยมชมถิ่นฐาน ดันตระกูลไทลือสิบสองปันนา ที่มณฑลยูนนาน”¹⁴ ของวิวัฒน์ สุปินะเจริญ ได้เขียนเรื่องราวการไปเยือนสิบสองปันนา ตามคำเชิญ

¹³ ไพ ชุน. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับไทศึกษาของนักวิชาการจีน ตั้งแต่ทศวรรษ 1930-1990. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภูมิภาควิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2544 หน้า 86.

¹⁴ วิวัฒน์ สุปินะเจริญ. บันทึกการเยี่ยมชมถิ่นฐาน ดันตระกูลไทลือสิบสองปันนา ที่มณฑลยูนนาน. มปป.มปป.

ของสถาบันวิจัยชนกลุ่มน้อย แห่งมณฑลยูนนาน ประเทศจีน โดยมีอาจารย์ ดร. ม.ร.ว.รุจา อภากร และอาจารย์แสวง มาละแซม และชาวไทยลื้อเชียงคำ นายชม หอมน่าน นายกมล ใจกล้า และนาย วิวัฒน์ สุปิ่นะเจริญ เป็นผู้เดินทางร่วมทีม งานเขียนเล่มนี้เป็นการบันทึกเรื่องราวการได้ไปพบเห็น ของวิวัฒน์ ที่ไปเยือนเมืองหย่วน อันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนเดิมของกลุ่มชาวไทยลื้อที่เชียงคำ ก่อน การอพยพเคลื่อนย้าย ตลอดจนการพบปะบุคคลสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหม่อมคำลือ หรือ ศาสตราจารย์เจียแนจอง หนังสือเล่มนี้จึงทำให้ผู้อ่านจินตนาการถึงบ้านเกิดเมืองนอนเดิมของชาวไทยลื้อ และงานเล่มนี้แม้ว่าจะไม่ใช่งานเขียนเชิงวิชาการ แต่ก็สามารถถ่ายทอดเรื่องเล่าให้กับคนในท้องถิ่นและกระตุ้นเตือนสำนึกของความเป็นลื้อได้เป็นอย่างดี

นักวิชาการภายในท้องถิ่นส่วนหนึ่งเป็นข้าราชการชาวไทยลื้อ ที่อยู่ในหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ อันมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานทางด้านวัฒนธรรมเป็นหลัก เช่น ศึกษาธิการอำเภอ ศึกษาธิการเขตและกลุ่มข้าราชการครู ซึ่งในปี พ.ศ. 2538 นายไสว เชื้อสะอาด นักวิชาการการศึกษา ประจำสำนักงานศึกษาธิการอำเภอเชียงคำ ถูกหลานชาวไทยลื้อได้เขียนหนังสือ “ไทลื้อ-ล้านนา ถึงสิบสองปันนา” ซึ่งเป็นหนังสือที่อธิบายประวัติศาสตร์ความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน ชุมชนชาวไทยลื้อในประเทศไทย ศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ¹⁵ โดยอาศัยหลักฐานการค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ ตลอดจนรวบรวมข้อมูล ซึ่งถือว่าหนังสือเล่มนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์โดยคนในกลุ่มชาติพันธุ์เอง

ตลอดงานเขียนของนายอุทิศ ปทุมของ ศึกษาธิการอำเภอเชียงคำ ที่มีความสนใจประวัติศาสตร์และกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ ได้มีความพยายามค้นคว้าและสืบหาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชาวไทยลื้อเชียงคำ โดยเชื่อมโยงจากหลักฐานที่ค้นพบ ไม่ว่าจะเป็นตำนาน พงสาวดาร ออกมาในรูปแบบวารสารทางวิชาการ เช่น จุลสาร บทความ แผ่นพับ ซึ่งเผยแพร่ในกลุ่มข้าราชการครูเป็นหลัก โดยที่ครูนั้นสามารถนำเสนอข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ให้กับชาวบ้านได้อย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนข้อได้เปรียบของนักวิชาการในท้องถิ่นเหล่านี้ คือ การมองเห็นพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งตนเองมีส่วนร่วมอยู่ จึงให้เห็นภาพของความเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน และที่สำคัญนักวิชาการการท้องถิ่นมีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล ตลอดจนได้รับความไว้วางใจจากคนในกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องมาจากเหตุผลของการ “คนใน” และ “คนลื้อ” เหมือนกัน

อย่างไรก็ตามการจุดกระแสของ “ความเป็นลื้อ” ของนักวิชาการในท้องถิ่น ยังต้องอาศัยฐานข้อมูลหลักจากนักวิชาการภายนอก ที่เคยทำการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อเอาไว้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ , พงสาวดารเมืองน่าน , ประวัติศาสตร์ล้านนาของ ศ.สรัสวดี อ๋อง

¹⁵ ไสว เชื้อสะอาด. ไทลื้อ-ล้านนาถึงสิบสองปันนา.สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา 2538.

สกุล, 30 ชาติในเชียงราย และไทยสิบสองปันนา ของ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ , ดำเนินพิมพ์เมืองสิบสอง
 พันนา ของ ทวี สว่างปัญญากร, เข็มสิบสองปันนา ของ ไกรศรี นิมนานเหมินท์ , สิบสองปันนา
 และไทลื้อ ของ อาจารย์ ดร.ม.ร.ว.รจยา อาภากร ไทลื้อในจังหวัดลำปาง ของประชัน รักษ์พงษ์
 ฯลฯ งานทางด้านวิชาการเหล่านี้ ถือเป็นการสร้างเสริมองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ ให้กับ
 นักวิชาการในท้องถิ่น จนกลายเป็นที่มาของ หนังสือและวารสารต่าง ที่เกี่ยวกับลื้อ ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นใน
 ท้องถิ่น ทำให้มองเห็นภาพของวัฒนธรรมไทยลื้อที่ชัดเจนและมีพลังเพิ่มมากขึ้น ถือเป็นการรื้อฟื้น
 ทางวัฒนธรรมไทยลื้ออย่างจริงจังและมีแบบแผน ตลอดจนสืบเนื่องมาจนถึงการผลิตสร้าง
 “ประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรมลื้อ” ของนักวิชาการท้องถิ่นในช่วงเวลาต่อมา

กระบวนการสืบเสาะประวัติศาสตร์ของไทลื้อเชียงคำ แม้ว่าจะพบหลักฐานการสืบค้นครั้งแรก
 โดยผู้นำชุมชนเมื่อ พ.ศ. 2520¹⁶ และได้ทำการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอาจถือเป็นหมุด
 หมายที่แสดงให้เห็นว่า เริ่มเกิดกระบวนการสืบค้นหา “ตัวตนความเป็นลื้อ” ซึ่งค่อยๆก่อรูปขึ้นและ
 ดำเนินต่อมาอย่างเรื่อยๆ แต่กลับยังไม่มีพลังมากนัก เนื่องจากแนวคิดนี้ยังคงผูกติดกับตัวของผู้นำ
 ชุมชน โดยกระบวนการดังกล่าวยังไม่ได้ขยายเข้าไปสู่ชาวบ้านหรือชุมชนมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม
 กระแสของการรื้อฟื้น “ความเป็นลื้อ” มีอิทธิพลต่อชาวบ้านและชุมชนสูงมากขึ้น เมื่อปัญญาชน
 ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการ “จัดการ” วัฒนธรรมไทยลื้ออย่างเข้มข้น โดยการสร้างและขยาย
 แนวคิดของ “ท้องถิ่นนิยมลื้อ” เข้าไปสู่ชุมชนและภาคปฏิบัติมากขึ้น ซึ่งถือว่าการดึงชุมชนให้
 เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้าง “ความเป็นท้องถิ่นนิยมลื้อ”

3.2 การสร้างและการรับรู้สำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อเชียงคำ

เมื่อกระแสของความเป็นท้องถิ่นนิยมลื้อ เริ่มมีความสำคัญมากขึ้นในเชียงคำ ส่วนหนึ่งถือ
 เป็นการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของความเป็นลื้อ ที่ครั้งหนึ่งในอดีตจะต้องเก็บซ่อนตัวตนทางชาติ
 พันธุ์ดังกล่าวเอาไว้ แต่เมื่อสถานการณ์ต่างๆเริ่มคลี่คลายลงไป รวมถึงความสามารถในการปรับตัว
 ของชาวไทลื้อเชียงคำ ที่สามารถเข้าถึงการพัฒนาในหลายๆด้าน ส่งผลต่อสถานภาพของชาวไท
 ลื้อที่เริ่มสูงขึ้นใน ประกอบกับความเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นที่มีส่วนสำคัญในการรื้อ
 ฟื้นความเป็นลื้อ และขยายสำนึกความเป็นท้องถิ่นไปสู่ชุมชนและคนกลุ่มต่าง จนเกิดเป็นสำนึกร่วม
 ของชุมชน ภายใต้การนิยามความเป็นลื้อ จึงทำให้เกิดการรับรู้และสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ชุด

¹⁶ ปี 2520 พบว่าเริ่มมีการสืบเสาะเรื่องราวความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ โดยคนในชุมชนเอง เริ่มจากการไปสอบถามผู้
 เฒ่าผู้แก่ที่ยังมีความทรงจำ เกี่ยวกับตัวตนของชาวไทลื้อ จนสามารถยืนยันการอพยพเคลื่อนย้ายของคนในชุมชน ที่สอดคล้องกับ
 พงศาวดารเมืองน่าน

ใหม่ ของชาวไทยลื้อในเชียงคำ ที่เริ่มขยายวงกว้างออกไปสู่คนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ ที่ให้ความสำคัญในความเป็นลื้อเชียงคำ ออกสู่สายตาสาธารณชนภายนอกได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3.2.1 เชียงคำในสถานะของ “เมืองลื้อ”

เมื่อกระแสของความเป็นลื้อเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้นในอำเภอเชียงคำ ทำให้เกิดกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้ออย่างต่อเนื่องและเป็นกระบวนการ ทำให้เมืองเชียงคำกลายเป็นที่รับรู้จากสังคมภายนอกว่าเป็น “เมืองแห่งไทยลื้อ” ซึ่งกระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงพลังในการเคลื่อนไหว และในการนิยามเมืองเชียงคำให้กลายเป็นเมืองของชาวไทยลื้อ แม้ว่าในความเป็นจริงแล้ว เมืองเชียงคำเอง ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งมีทั้งคนเมืองคนลื้อ คนจีน คนลาว ชาวเขา รวมกันอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ภาพลักษณ์ที่ถูกนำเสนอออกไปภายนอก กลับกลายเป็นที่รับรู้ว่าเป็นเมืองของชาวไทยลื้อ นางทัศนีย์ สมฤทธิ์ เล่าว่า

“...ถ้าไปในต่างอำเภอ หรือในตัวจังหวัดพะเยา ถ้าบอกมาจากเชียงคำ เขามักจะถามตอบกลับมาเลยว่า เป็นลื้อหรือ¹⁷...”

อย่างไรก็ตามเมืองเชียงคำ ที่ถูกสร้างและถูกรับรู้ให้อยู่ในสถานะของ “เมืองลื้อ” ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการสร้าง “วาทกรรม” ของไทยลื้อในเชียงคำ ผ่านการให้คำอธิบายที่ทำให้เห็นถึงความสำคัญและลักษณะพิเศษของความเป็นไทยลื้อในเชียงคำ ซึ่งพบอยู่สองลักษณะคือ ประการที่หนึ่ง การเป็นชุมชนไทยลื้อขนาดใหญ่ที่มีความหลากหลายในเชียงคำ ประการที่สอง การสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยลื้อให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเมืองเชียงคำ คำอธิบายทั้งสองถือเป็นการเสริมสร้างสถานะของชาวไทยลื้อในเชียงคำ ตลอดจนส่งผลให้เชียงคำถูกรับรู้ว่าเป็น “เมืองลื้อ”

การเป็นชุมชนไทยลื้อขนาดใหญ่ที่มีความหลากหลายในเมืองเชียงคำ

ภายใต้คำอธิบายถึงชุมชนไทยลื้อที่มีความสำคัญต่อเมืองเชียงคำ ที่อยู่ในสถานะเมืองแห่งวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ในการหาเอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นทางด้านวัฒนธรรม จึงทำให้ความเป็นลื้อถูกเลือกสรรขึ้นมา เป็นภาพแทนของวัฒนธรรมที่โดดเด่นในจังหวัดพะเยา ทำให้เชียงคำพยายามหยิบยกเอาวัฒนธรรมไทยลื้อ ซึ่งเป็นจุดขายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และในขณะเดียวกันก็ยังสอดคล้องกับช่วงของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อของ

¹⁷ สัมภาษณ์นางทัศนีย์ สมฤทธิ์ อายุ 55 ปี เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2552 .

ปัญญาชนท้องถิ่น จึงทำให้วัฒนธรรมไทยลื้อมีความสำคัญต่อเมืองเชียงคำทันที ในฐานะเมืองแห่งวัฒนธรรมไทยลื้อ

ในหนังสือ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดพะเยา ซึ่งจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542¹⁸ ได้หยิบยกเอาเรื่องราวของชาวไทยลื้อ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อเป็นจุดขายให้กับจังหวัดพะเยา ทำให้เรื่องราวของชาวไทยลื้อ เริ่มเป็นที่รู้จักและเป็นตัวแทนวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ที่ถูกนำเสนอออกไปเป็นภาพวัฒนธรรมด้านหนึ่งของจังหวัดพะเยา

กอบกับเชียงคำเป็นเมืองหนึ่งที่พบว่าการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวไทยลื้อเข้ามาอยู่มากที่สุดแห่งหนึ่ง ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่ชาวไทยลื้อได้เลือกเป็นสถานที่ก่อตั้งชุมชนแห่งใหม่ ซึ่งอยู่ในช่วงหลังของการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวไทยลื้อ ทำให้เชียงคำกลายเป็นพื้นที่ในการรองรับการขยายตัวของชุมชนไทยลื้อในท้องที่อื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น จากสิบสองปันนา จากเชียงม่วน จากน่าน หรือจากลาว จึงทำให้เชียงคำกลายเป็นศูนย์กลางใหม่ ที่เอื้อต่อการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวไทยลื้อ เนื่องด้วยลักษณะที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐาน เชียงคำจึงเป็น “ศูนย์รวมแห่งใหม่” ที่มีชาวไทยลื้อเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ซึ่งประกอบด้วยลื้อหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็น ลื้อเมืองหย่วน ลื้อเมืองมาง ลื้อเมืองพง ลื้อเมืองดำ ลื้อเชียงแขง ลื้อเมืองยั้ง

ชาวไทยลื้อในแต่ละกลุ่มก็มีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาหลายครั้งต่างกรรมต่างวาระ รวมไปถึงประสบการณ์และสำนึกทางประวัติศาสตร์ก็แตกต่างกัน ซึ่งจะสังเกตได้จากสำนึกในบ้านเกิด เมืองนอนเดิม ผ่านการตั้งชื่อของชุมชนที่มักจะใช้ชื่อเรียกตามบ้านเกิดเมืองนอนเดิม ก่อนที่จะอพยพเคลื่อนย้ายมา หรือแม้กระทั่งผ่านพิธีกรรมการเลี้ยงเทวดาประจำเมืองที่ในแต่ละชุมชนจะแยกกัน ตลอดจนข้อกำหนดที่แตกต่างกันออกไป จึงทำให้เชียงคำกลายเป็นชุมชนทางวัฒนธรรมไทยลื้อขนาดใหญ่ และมีความหลากหลายภายใต้ “ป้ายลื้อเชียงคำ”

นอกจากนี้แล้วในความหลากหลายของชุมชนไทยลื้อเชียงคำ ยังสะท้อนผ่านลักษณะของภาษา ซึ่งพบว่าภาษาของชาวไทยลื้อในแต่ละชุมชนจะมีลักษณะที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย การพูดภาษาลื้อในบางครั้งจะสามารถรับรู้ได้ว่ามาจากบ้านไหน¹⁹ แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อเชียงคำจะมีความหลากหลาย ในด้านของสำนึกทางประวัติศาสตร์ พิธีกรรมบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสำเนียงภาษา แต่ในขณะเดียวกันชาวไทยลื้อเชียงคำก็สร้างลักษณะร่วมของความเป็นลื้อได้อย่างชัดเจน เช่นกรณี

¹⁸ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพะเยา 2545.

¹⁹ สัมภาษณ์นางคำมิตร์ กองมงคล อายุ 56 ปี เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2552.

ของลักษณะของเครื่องแต่งกาย ที่มีลักษณะแบบแผนเดียวกัน ทำให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นั่นคือการใส่เสื้อปักสีดำ ผ้าซิ่นลายน้ำไหล โปกหัวด้วยผ้าสีชมพู สะพายย่ามสีแดง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าภายใต้ความหลากหลายของชาวไทยลื้อเชียงคำ ที่อพยพมาจากเมืองต่าง ๆ นั้น ได้ถูกล้อมรวมทางด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายให้ออกมาในรูปแบบที่เป็น “เอกภาพ” ในเชียงคำ ซึ่งทำให้ภาพของวัฒนธรรมไทยลื้อดูโดดเด่นและมีความสำคัญต่อเมืองเชียงคำขึ้นมาอย่างชัดเจน

ภาพที่ 3.1 การแต่งกายของชาวไทยลื้อเชียงคำ ที่มีลักษณะเป็นเอกภาพเดียวกัน
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2551)

แต่ในขณะเดียวกันหากเปรียบเทียบกับลักษณะของชุมชนไทยลื้อในท้องที่อื่นๆ จะพบว่ามี ความแตกต่างไปจากชุมชนไทยลื้อที่เชียงคำ โดยมากที่อื่นมักจะเป็นชุมชนลื้อที่ “โคดเดียว” กล่าวคือ ชุมชนดังกล่าวอาจเป็นชุมชนไทยลื้อที่อพยพมาจากที่เดียวกัน และตั้งถิ่นฐานในสถานที่แห่งนั้น หรือเป็นชุมชนชาวไทยลื้อที่มีจำนวนประชากรไม่มาก เช่น ไทยลื้อที่บ้านแม่สาบ ค.สะเมิง ได้ อ.สะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มีชาวไทยลื้อประมาณ 279 ครัวเรือน มีประชากร 1,073 คน²⁰ ในทางกลับกัน ไทยลื้อที่เชียงคำเฉพาะในเขตเทศบาล มีชุมชนไทยลื้อถึง 6 ซึ่งชุมชนที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ในแต่ละชุมชนที่แตกต่างกันออกไป โดยมีชาวไทยลื้อจำนวน 1,945 ครัวเรือน จำนวนประชากร 5,077 คน²¹ และเนื่องด้วย ความแตกต่างทางด้านความหลากหลายของกลุ่มชาว

²⁰ เสกสรร สรรพพิสุทธิ. อัตลักษณ์ของไทลื้อและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม : กรณีศึกษา บ้านแม่สาบ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546. หน้า 46.

²¹ ที่มา: จำนวนครัวเรือนและประชากรจำแนกตามหมู่บ้านปี 2552 ในเขตเทศบาลตำบลเชียงคำ (เฉพาะชุมชนไทยลื้อ).

ไทยลื้อ และจำนวนประชากร ส่งผลให้ภาพของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อที่เชียงคำ แม้ว่ามิ กลุ่มชาวไทยลื้อที่หลากหลาย แต่ก็พยายามแสดงตัวตนให้มีลักษณะร่วมที่มีความคล้ายคลึงกัน จึงทำให้ภาพของชาวไทยลื้อเชียงคำ มีพลังและชัดเจนกว่าภาพของชาวไทยลื้อในท้องที่อื่นๆ

การสร้างคำอธิบายต่างๆ ที่ทำให้เห็นถึงความสำคัญของชาวไทยลื้อ ที่มีอิทธิพลในเมืองเชียงคำ ส่งผลให้วัฒนธรรมไทยลื้อ กลายเป็น “ตัวแทน” ของเมืองเชียงคำ ที่มักจะถูกหยิบยก และเลือกสรร ให้เป็นชุมชนทางด้านวัฒนธรรมของเมืองเชียงคำ ตลอดจนเป็นจุดขายที่สืบเนื่อง ไปจนถึงในระดับจังหวัด ส่วนหนึ่งจึงทำให้ภาพลักษณ์ของเชียงคำ จึงกลายเป็น “เมืองลื้อ” ไปโดยปริยาย

การสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยลื้อให้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองเชียงคำ

การสร้างคำอธิบายที่เกี่ยวกับความเชื่อ ในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองเชียงคำ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว ถือเป็นตัวแทนของความเชื่อด้านพระพุทธศาสนา โดยเป็นที่รับรู้ว่ามีเมืองเชียงคำ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองอยู่ 3 อย่างนั่นคือ พระธาตุคอกคำ พระธาตุสบแวน และพระเจ้านั่งดิน ซึ่งถือเป็นสิ่งที่เคารพบูชาของประชาชนในอำเภอเชียงคำ และหนึ่งในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองเชียงคำ มีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวไทยลื้อ ทำให้ความเป็นลื้อได้ถูกผูกติดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยลื้อให้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองเชียงคำ ซึ่งทำให้เห็นถึงการสร้างพื้นที่ของชาวไทยลื้อผ่านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ คือ พระธาตุสบแวน

พระธาตุสบแวน ถือเป็นหนึ่งในสามของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองเชียงคำ ซึ่งเป็นพระธาตุดังกล่าวที่ถูกค้นพบโดยชาวไทยลื้อประมาณปี พ.ศ. 2447²²ชาวไทยลื้อเมืองห้วยน ขณะเข้ามาแผ้วถางป่ากร้างเพื่อขยายพื้นที่ในการก่อตั้งชุมชน โดยได้มาสำรวจและพบพระเจดีย์องค์หนึ่งที่สวยงามแต่ร้างจึงบูรณะขึ้นมาใหม่และตั้งชื่อวัด ตลอดจนสร้างวัดไว้ที่แห่งนั้น และตั้งชื่อพระธาตุองค์นี้ว่า “พระธาตุสบแวน” เนื่องจากในบริเวณนั้นมีน้ำร่องและน้ำแวนไหลมาบรรจบกัน ณ ที่แห่งนั้น จึงเรียกว่าพระธาตุสบแวนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และชาวไทยลื้อเมืองห้วยนที่พบพระธาตุ ก็เข้ามาตั้งชุมชนในบริเวณดังกล่าว ซึ่งต่อมาภายหลังชาวไทยลื้อกลุ่มนี้ จึงตั้งชื่อชุมชนเป็นชื่อเดียวกับพระธาตุ จึงได้ชื่อของชุมชนว่า “บ้านธาตุสบแวน”

ในช่วงเวลาต่อมาพบว่ามีกรสร้าง “ตำนานวัดพระธาตุสบแวน” ขึ้นมา ซึ่งมีความสืบเนื่องเชื่อมโยงกับการถือกำเนิดของเมืองเชียงคำ โดยเนื้อหาใจความสำคัญของตำนานนี้คงได้รับอิทธิพลของตำนานพระเจ้าเลียบโลก ที่กล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปตามสถานที่ต่างๆ ทั้งเมืองลื้อเมืองสำคัญในด้านนาและก็เสด็จมายังมาที่ป่าแห่งหนึ่ง ขณะกำลังพักอยู่ในที่นั้น ปรากฏมีพรานป่า

²² คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา

คนหนึ่ง ชื่อนายเชียงบาน ได้นำมะม่วงสุกปั้งสี่สอยดังทองคำ 3 ผล มาถวายแด่พระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าก็ตรัสกับพระอานนท์ว่า

“...ดูกรอานนท์สถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่อภิมหัยยิ่งนัก ควรจัดตั้งศาสนาไว้เพื่อให้เป็นที่สักการบูชาแก่คน และเทวดาทั้งหลายตั้งนั้นพระอานนท์เถระจึงทูลขอพระเกศาธาตุกับพระองค์ แล้วยื่นให้กับพระอานนท์จากนั้นพระองค์ก็ตรัสว่า ดูกรอานนท์ ถ้าหากตถาคตนิพพานไปแล้ว จงเอาพระธาตุ (กระดูก) ริมฝีปาก(สบ) ข้างล่างมาประดิษฐานไว้กับพระเกศานี้ ต่อไปภายหน้าพระเจดีย์นี้จะได้ชื่อว่า ธาตุสบแว่น ตามที่ตถาคตได้ตรัสกับอุบาสกคนนั้นให้มาแว่นใกล้อีกประการหนึ่งกระดูกริมฝีปากข้างล่างของตถาคตได้มาประดิษฐาน ณ ที่นี้ จะได้เรียกชื่อตามอุบาสกคนนั้นชื่อนายเชียงบาน ได้นำมะม่วงคำมาถวายแก่เรา ต่อไปเมืองนี้จะได้อีกชื่อว่าเมืองเชียงคำ”²³...

การเขียนตำนานในลักษณะดังกล่าว พบว่ารูปแบบการเขียนตำนานคล้ายกับตำนานอื่นๆ ในล้านนา ที่พระพุทธเจ้าเคยเดินทางมาบริเวณเมืองนั้นๆ แล้วมีพุทธทำนายเรื่องราวต่างๆ ที่จะพบทั่วไปอย่างหลากหลายในตำนานของล้านนา รวมไปถึงตำนานของพระธาตุคอกคำ และตำนานของพระเจ้านั่งดิน ก็ได้รับอิทธิพลจากตำนานพระเจ้าเลียบโลกเช่นกัน ตลอดจนตำนานดังกล่าว มีความคล้ายคลึงในตำนานพื้นเมืองสิบสองพื่นนา ซึ่งพระองค์ได้เสด็จมาเข้าพรรษาบริเวณดินแดนเมืองเชียงรุ่ง การเขียนตำนานวัดพระธาตุสบแว่น อาจได้รับอิทธิพลมาจากการแต่งตำนานจากสิบสองพื่นนาก็เป็นไปได้

อย่างไรก็ตามยังมีเรื่องเล่าในชุมชนไทยลื้อ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 3 ไม่ว่าจะเป็น พระธาตุคอกคำ พระธาตุสบแว่น และพระเจ้านั่งดิน

“...ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งสามเป็นพี่น้องกัน และมักจะแสดงปาฏิหาริย์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะมีดวงแก้วกลมใหญ่ 3 ดวง ซึ่งจะลอยออกมาจากที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 3 ซึ่งดวงแก้วดังกล่าวจะไปเที่ยวหากันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นพี่น้องกัน...”²⁴

²³ บุญส่ง สมฤทธิ์.ตำนานวัดพระธาตุสบแว่น ต.ห้วยน อ.เชียงคำ จ.พะเยา.มปท.มปป.

เรื่องเล่าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 3 ที่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองเชียงคำ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวไทยลื้อและคนเมืองในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 3 ร่วมกัน ตลอดจนการเกิดขึ้นของตำนาน แม้ว่าขัดแย้งกับความเป็นจริง แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะสร้าง ตำนานของวัดพระธาตุสบแวนให้มีความสำคัญต่อเมืองเชียงคำ ตลอดจนสร้างสิทธิธรรมให้กับชาวไทยลื้อ และที่สำคัญสามารถสร้างพระธาตุสบแวน ให้เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์ของชาวไทยลื้อ ที่มีความสำคัญต่อจิตใจของผู้คนในอำเภอเชียงคำ อีกนัยหนึ่ง พบว่าการผนวกสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นตัวแทนของชาวไทยลื้อ ทำให้มีประวัติศาสตร์ของชาวไทยลื้อได้มีพื้นที่ส่วนหนึ่งร่วมกับประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงคำ พระธาตุสบแวนจึงกลายเป็น “ตัวแทน” ของชาวไทยลื้อ ตลอดจนกลายมาเป็นความภาคภูมิใจของชาวไทยลื้อในชุมชน

ความพยายามที่จะสร้างสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ของคนในชุมชนไทยลื้อเชียงคำ ผ่านเรื่องราวของ “เชียงคำเมืองลื้อ” หรือ “การสร้างสิ่งศักดิ์ของชาวไทยลื้อ” ขึ้นมานั้น ถือเป็นการหยิบยกเรื่องราวเหล่านี้ขึ้นมา เพื่อกำหนดศตวรรษและตำแหน่งแห่งที่ของชาวไทยลื้อเชียงคำ ที่สร้างขึ้นมาพร้อมกับช่วงเวลาของการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในเชียงคำ โดยต้องการจะนิยามกลุ่มของตนเองขึ้นมา

3.2.2 “การดูกลืน”และ “การยอมรับ” ความเป็นลื้อในชุมชนเชียงคำ

หลังปีพ.ศ. 2535 เมื่อกระแสท้องถิ่นนิยมและกระแสความเป็นลื้อที่เริ่มมีอิทธิพลเพิ่มมากในอำเภอเชียงคำ ส่งผลให้ความเป็นลื้อดังกล่าวเริ่ม “ดูคลืน” กลุ่มคนภายนอกชาติพันธุ์ ให้หันมายอมรับวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนเมือง คนจีน หรือคนไทยใหญ่ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงคำ การ “ดูคลืน” ดังกล่าวด้านหนึ่งเป็นการดูคลืนผ่าน “ระบบเครือญาติ” กล่าวคือ เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์อย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็น การแต่งงานของหญิงสาวชาวไทยลื้อกับกลุ่มพ่อค้าชาวไทยใหญ่ หรือ พ่อค้าชาวจีน ตลอดจนการแต่งงานกับสาวลื้อกลุ่มข้าราชการที่เข้ามาทำงานในอำเภอเชียงคำในขณะนั้น หรือแม้กระทั่งการแต่งงานกับกลุ่มคนเมืองก็ตาม การแต่งงานที่มีลักษณะข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการกลืนกลายและผนวกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆเข้าด้วยกัน ส่งผลให้วัฒนธรรมไทยลื้อเป็นที่ยอมรับมากยิ่งขึ้นในเมืองเชียงคำ

การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ถือเป็นการขยายพื้นที่และประกาศตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แสดงออกถึง “ความเป็นลื้อ” ที่ซ้อนทับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอีกด้วย ในกรณีดังกล่าว

²⁴ สัมภาษณ์นางเสงี่ยม ศรีจันทร์ อายุ 70 ปี เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2552.

สะท้อนให้เห็นถึง วัฒนธรรมไทยลื้อได้กลายเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับ การ “ยอมรับ” ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยวัฒนธรรมไทยลื้อได้ถูกสอแทรก ผ่านระบบเครือญาติ ตลอดจนแสดงตัวตน ความเป็นลื้อที่ไว้วาง “ซ้อนทับ” บนพื้นที่ของวัฒนธรรมอื่น ในกรณีดังกล่าวนี้พบว่า มีชาวไทยลื้อที่แต่งงานกับพ่อค้าชาวไทยใหญ่ “ตระกูลวงศ์อนันต์” ซึ่งเป็นคหบดีชาวไทยใหญ่ ที่ทำการค้าตามแนวชายแดนของเมืองเชียงคำในอดีต และยังเป็นคนในบังคับของอังกฤษ ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็น Headman ที่ได้รับสิทธิประโยชน์ในการทำไม้ในแถบเมืองเชียงคำ เชียงม่วน ปง คอกคำใต้ จุน เทิง และเชียงของ ในนามของบริษัท บอมเบย์เบอร์มาร์ ซึ่งอพยพครอบครัวมาอยู่ที่อำเภอเชียงคำ²⁵ ซึ่งต้นตระกูลวงศ์อนันต์ ได้แก่ พ่อจอตะก่านันดาอยู่ ได้สร้าง “วัดจองเหนือ” (วัดนันทาราม) ด้วยไม้สักในรูปแบบศิลปะแบบไทยใหญ่ ตลอดจน พระพุทธรูป และข้าวของเครื่องใช้ภายในวัด ล้วนได้รับอิทธิพลของชาวไทยใหญ่²⁶ ดังนั้นวัดนันทาราม จึงกล่าวได้ว่า เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ออย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ ที่ได้สร้างผ่านวัดนันทาราม ถูกผนวก รวมกับวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ โดยผ่านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและระบบเครือญาติโดยมีลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกันทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งพบว่าในกรณีของแม่จันทร์ วงศ์อนันต์ ซึ่งเป็นชาวไทยลื้อได้สมรสกับลูกชายของพ่อจอตะก่านันดาอยู่ ได้เป็นเจ้าภาพสร้าง “หอจันทร์” (ชื่อของแม่จันทร์) ขึ้นที่วัดนันทาราม เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2541²⁷ โดยได้สร้างป้ายและติดรูปภาพไว้เป็นอนุสรณ์ และที่สำคัญก็คือ รูปภาพที่ติดไว้เป็นอนุสรณ์นั้น เป็นรูปภาพหญิงวัยชรา ที่สวมเครื่องแต่งกายแบบไทยลื้อ โดยสวมเสื้อปักสีดำ โปกหัวด้วยผ้าสีขาว และสวมย่ามสีแดง ที่ดูสง่างาม เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึง สำนักทางชาติพันธุ์ของชาวไทยลื้อที่มีความมีการรื้อฟื้นอย่างเข้มข้น ตลอดจนการยอมรับวัฒนธรรมไทยลื้อ ในพื้นที่วัฒนธรรมอื่น(ไทยใหญ่) โดยมีพื้นฐานของความเป็นระบบเครือญาติ ที่เกิดแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์และความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ล้วนนับถือพระพุทธศาสนาาร่วมกัน ดังนั้นการ “ดูกลิ่น” กลุ่มชาติพันธุ์ผ่านระบบเครือญาติ ด้านหนึ่งส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่น “ยอมรับ” กลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อในเชียงคามากขึ้น

²⁵ ประวัติวัดนันทาราม อ.เชียงคำ จ.พะเยา 2552.(แผ่นพับ)

²⁶ สัมภาษณ์พระครูปริยัติฐานาทร เจ้าอาวาสวัดนันทาราม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2552.

²⁷ สัมภาษณ์พระครูปริยัติฐานาทร เจ้าอาวาสวัดนันทาราม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2552.

ภาพที่ 3.2 รูปพ่อตะกั่วพันตา อู๋ ชาวไทยใหญ่
ผู้สร้างวัดนันทาราม ดันตะภูวงศ์อนันต์
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ 9 มิ.ย. 2552)

ภาพที่ 3.3 รูปแม่จันทร์ วงศ์อนันต์
ในเครื่องแต่งกายชาวไทยลื้อ
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ 9 มิ.ย.2552)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง ความผสมผสานทางวัฒนธรรม และการคลุกคลีทางชาติพันธุ์ที่ส่งผ่านระบบเครือญาติ พร้อมกับการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ของชาวไทยลื้อในช่วงระยะที่ผ่านมาที่เริ่มมีความ “เข้มข้น” มากขึ้นตามลำดับ ทำให้การแสดงออกทางผ่านตัวตนของความเป็นลื้อเริ่มมีจะมีอิทธิพลมากขึ้นในอำเภอเชียงคำ “ลูกครึ่งลื้อ” มากมาย ซึ่งได้รับอิทธิพลของกระแสการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อ และได้เกิดสำนึกของความเป็นลูกหลานของชาวไทยลื้อขึ้นมา พร้อมทั้งจะเรียกตนเองว่าเป็น “คนลื้อ” นางสุนันท์ บุตรราช ข้าราชการบำนาญ ลูกครึ่งลื้อที่มีแม่เป็นชาวไทยลื้อ มีพ่อเป็นชาวไทยใหญ่ และสมรสกับ จ.ศ.อ.ถนอม บุตรราช ข้าราชการทหารจากจังหวัดอุตรดิตถ์ เล่าว่า

“...ป่ามีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของไทยลื้อ ที่มีการมีการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของคนลื้อ เพราะว่าป่าเองก็มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาวไทยลื้อ เพราะมีแม่เป็นคนลื้อ และคนรุ่นหลังจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ²⁸ ...”

²⁸ สัมภาษณ์นางสุนันท์ บุตรราช อายุ 53 ปี ข้าราชการบำนาญ เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2552.

หรือแม้กระทั่งในกลุ่มคนเมืองซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในเชิงคำ ก็ถูก “ดูถูกด้อย” ทางวัฒนธรรมวัฒนธรรม ผ่านระบบเครือข่าย โดยเข้ามาในสถานะ “ลูกเขย หรือลูกสะใภ้” ของชาวไทลื้อ ซึ่งลูกเขยหรือลูกสะใภ้ที่เข้ามาอยู่ในชุมชนไทลื้อ ส่วนใหญ่มักจะถูกดูถูกด้อยและกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทลื้อ และมักจะแสดงออกถึงลักษณะตัวตนใหม่ของความเป็นลื้อ นายวิทยา หมิ่นมะโนเล่าว่า

“...แม้ว่าผมจะพูดลื้อไม่ได้ ไม่ได้เป็นคนลื้อ แต่ผมรู้สึกภาคภูมิใจแทนคนลื้อ ที่สามารถรักษาวัฒนธรรมของชาวไทลื้อเอาไว้ได้ กลายเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาของคนในชุมชนบ้านเรา ถ้ามีงานในชุมชน ผมจะไปร่วมทำกับชุมชนเสมอ²⁹...”

นอกจากนี้แล้ว คนในชุมชนยังเลือกนายวิทยา หมิ่นมะโน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทำให้นายวิทยา หมิ่นมะโน ที่สนใจวัฒนธรรมไทลื้ออยู่แล้ว ได้เป็นแกนนำสำคัญที่ช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมชาวไทลื้อออกไปยังชุมชนภายนอกมากยิ่งขึ้น การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ผ่านการเป็นลูกเขยหรือลูกสะใภ้ของชาวไทลื้อ นี้มักจะสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมไทลื้อของคนในชุมชน ที่เริ่มแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของความเป็นลื้อเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมไทลื้อ ไม่ว่าจะเป็น การประกอบพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชนชาวไทลื้อ การไปวัดที่เริ่มนิยมเครื่องแต่งกายแบบไทลื้อ การประกาศข้อมูลข่าวสารผ่านเครื่องกระจายเสียงในชุมชนที่เป็นภาษาลื้อ ด้านหนึ่งส่งผลให้ “คนนอก” (ลูกเขยหรือลูกสะใภ้) พยายามที่จะปรับตัวและกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน อาจกล่าวได้ว่า ความเป็นลื้อในเชิงคำสามารถดูถูกด้อย คนนอกเข้ามาให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และยอมรับวัฒนธรรมไทลื้อ ตลอดจนพร้อมที่จะแสดงสถานะของตนเอง ให้กลายมาเป็นชาวไทลื้อได้

ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ผลพวงของกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมไทลื้อ ที่เกิดการขยายตัวไปพร้อมๆ การเกิดขึ้นของสำนึกความเป็นลื้อในเชิงคำ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองปัจจัยของกลุ่มชาติพันธุ์ในการกำหนดทิศทางและการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ทำให้ความเป็นท้องถิ่นนิยมลื้อในเชิงคำ เริ่มเป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอกมากขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาด้วยกระแสของท้องถิ่นนิยม ที่ได้รับการรื้อฟื้นของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น พร้อมๆ กับการเคลื่อนไหวของชุมชนและประชาชนชาวลื้อ อีกทั้งภาวการณ์ในอำเภอเชียงคำก็เริ่มให้ความสำคัญกับความเป็นลื้อมากขึ้น

²⁹ สัมภาษณ์นายวิทยา หมิ่นมะโน อายุ 48 ปี ลูกเขยคนเมืองเชียงแสน ที่เข้ามาอยู่ในชุมชนไทลื้อ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม

ซึ่งพบว่าความเป็นลือในเชิงคำ ได้ถูกให้ความสำคัญผ่านคำขวัญประจำอำเภอเชิงคำ ซึ่งมีเนื้อความว่า

เมืองแห่งธรรมะ	มีพระนั่งดิน
ถิ่นท่อน้ำไหล	ผ้าไทลื้อ
น้ำตกเลื่องลือ	กะแนงน้ำมิน
ป่าไม้ผืนดิน	อุดมสมบูรณ์ ³⁰

การเกิดขึ้นของคำขวัญ ไม่ว่าจะเป็นในระดับจังหวัด หรือในระดับอำเภอ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว มักจะหยิบยกเอาจุดเด่น หรือลักษณะเฉพาะขึ้นมา ตลอดจนให้ความสำคัญประหนึ่งเป็นภาพแทนความจริงของจังหวัดหรืออำเภอนั้นๆ ในส่วนของคำขวัญประจำอำเภอเชิงคำ ได้กล่าวถึงผ้าท่อน้ำไหลของชาวไทลื้อ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผ้าทอไทลื้อได้ถูกรับเลือกและให้ความสำคัญ มากที่สุดอย่างหนึ่งของอำเภอเชิงคำ ด้านหนึ่งได้สะท้อนถึงความเป็นลือนั้น กลายเป็นตัวแทนของสัญลักษณ์ประจำอำเภอ และเป็นตัวแทนของชาวเชิงคำ ซึ่งให้เห็นอยู่ในคำขวัญประจำอำเภอ และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในอำเภอเชิงคำ ในฐานะ “ตัวแทน” เชิงคำ

ตลอดจนการให้ความสนใจใน “ความเป็นลือ” ของสังคมภายนอกอำเภอเชิงคำ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของนักวิชาการ นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน รายการสารคดี ที่ได้เข้ามาศึกษา ค้นคว้า สอบถาม ถึงลักษณะวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม โดยเฉพาะในช่วงของการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ ยิ่งทำให้ “ความเป็นลือ” เป็นที่สนใจของบุคคลภายนอกเป็นอย่างมาก กระแสความสนใจดังกล่าว ได้ทำให้สังคมของเมืองเชิงคำเอง ก็เริ่มยอมรับในความเป็นลือที่เพิ่มมากขึ้น

3.3 การตื่นตัวของคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนกับกระแสการ “รื้อฟื้นวัฒนธรรมไทลื้อ”

เมื่อกระแสของความเป็นท้องถิ่นนิยมของไทย เริ่มเป็นที่แพร่หลายมากขึ้น “ชุมชน” จึงกลายเป็นแกนหลัก ของการศึกษาและการแก้ไขปัญหาของสังคมไทย การแสดงออกถึงตัวตนและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ได้เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ ในทางตรงกันข้ามกลับถูกสนับสนุนจากหลายองค์กรทั้งภาครัฐ และองค์กรเอกชน ตลอดจนถึงการเกิดขึ้นของแนวคิดของวัฒนธรรมชุมชน ที่มุ่งเน้นศึกษาการศึกษาวิถีของชุมชนหมู่บ้าน และการจัดการของชุมชนที่มีพลังสามารถ

³⁰ คำขวัญประจำอำเภอเชิงคำ.

ขับเคลื่อนชุมชนและสังคมได้³¹ แนวคิดดังกล่าวส่งผลต่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน และเกิดการขยายแนวคิดดังกล่าวไปยังชุมชนต่างๆทั่วประเทศไทย

กระแสของ “วัฒนธรรมไทยลื้อ” เริ่มก่อตัวเพิ่มมากขึ้นตามลำดับในอำเภอเชียงคำ โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงเวลา พ.ศ.2535 - 2537 โดยผ่านการถ่ายทอดจากนักวิชาการภายนอก ซึ่งตกทอดมายังปัญญาชนท้องถิ่น จนกลายเป็นปรากฏการณ์ของการสร้างองค์ความรู้ใหม่ บนรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง โดยที่ความทรงจำบางส่วนที่ยังคงสามารถรับรู้ได้ และในขณะเดียวกัน ความทรงจำบางส่วนก็เริ่มจะเลือนรางลงไปแล้ว การฟื้นคืนทางวัฒนธรรมไทยลื้อ จึงเริ่มกลับมามีความหมายต่อ “ตัวตน” ของชาวไทยลื้อมากขึ้น และในช่วงเวลาดังกล่าว ถือเป็นช่วงเวลาของการสร้างและขยาย “สำนึกของความเป็นลื้อ” ออกไปสู่ชุมชนไทยลื้อในท้องที่ต่างๆ ของอำเภอเชียงคำ จนท้ายที่สุดทำให้ “ความเป็นลื้อ” กลับมามีความหมายและสำคัญต่อชาวไทยลื้อตลอดจนสังคมเมืองเชียงคำอีกครั้งหนึ่ง

3.3.1 “สำนึกความเป็นลื้อ” ของคนในชุมชน

เป็นที่รับรู้ได้ว่าการปลูกเร้ากระแสของ “สำนึกความเป็นลื้อ” ส่วนใหญ่เกิดจากกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ที่ได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มนักวิชาการภายนอก และกระบวนการสร้างสำนึกดังกล่าวกลับถูกถ่ายทอดและขยายอิทธิพลเข้าสู่ ประชาชนไทยลื้อในกลุ่มต่างๆ ที่เริ่มหันมาสนใจในวัฒนธรรมไทยลื้อ ซึ่งส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้เริ่มแสดงบทบาทและตัวตนของความเป็นลื้อเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นความเคลื่อนไหวของคนหลายๆกลุ่ม ที่ภาคประชาชนเข้ามาส่วนร่วมในการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของข้าราชการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชน ที่พยายามเปิด “พื้นที่” ในการแสดงตัวตนมากยิ่งขึ้น

กลุ่มข้าราชการ

กระบวนการขยายสำนึกความเป็นลื้อ ผ่านกลุ่มของข้าราชการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มของชนชั้นกลางในเชียงคำ ที่ทำงานอยู่ในองค์กรของภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มข้าราชการครู พยาบาล ทหาร ตำรวจ และข้าราชการพลเรือน โดยกลุ่มคนเหล่านี้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของความเป็นลื้อ อันเป็นผลผลิตของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นได้สูงกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ทำให้กลุ่มข้าราชการเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ถือว่ามีความพร้อมในการแสดงตัวตนของความเป็นลื้อ ตลอดจนองค์กรของภาครัฐ ที่เริ่มเน้นกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงทำให้กลุ่มข้าราชการตอบรับกิจกรรมดังกล่าว โดย

³¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.แนวทางและวิธีวิจัยสังคมไทย.กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2548.หน้า 65.

เลือกสรรและหยิบยกเอาวัฒนธรรมไทยลื้อขึ้นมา เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมที่สำคัญในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐ ที่มุ่งเน้นในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประจำถิ่น โดยในขั้นต้นสำนักดังกล่าว จะอยู่ในรูปของ “การแต่งกายแบบชุดพื้นเมือง” ในวันศุกร์ ซึ่งกลุ่มข้าราชการ จะหยิบยกเอาเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแบบไทยลื้อประยุกต์ขึ้นมาสวมใส่ และการแต่งกายแบบไทยลื้อดังกล่าวนี้ ถือเป็นการสร้าง “แบบอย่าง” ให้กับชาวบ้าน จึงทำให้การแต่งกายแบบไทยลื้อเริ่มเป็นที่นิยม ในท้องถิ่นอำเภอเชียงคำ

ตลอดจนกลุ่มข้าราชการครู ที่เริ่มสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา แม้ว่าในตอนแรก หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษายังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก แต่กลุ่มครูไทยลื้อบางคนเริ่มที่จะนำเรื่องราวของชาวไทยลื้อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษา โดยเฉพาะในโรงเรียนคำวิทยาคม ซึ่งในระยะแรกๆ องค์ความรู้เรื่องของชาวไทยลื้อจะถูกนำไปอยู่ในรายวิชาเพิ่มเติม “ท้องถิ่นของเรา” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในรายวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนการเปิดกิจกรรมชมรม “ฮักเฮือนเฮา” ซึ่งเป็นถือเป็นกิจกรรมที่นักเรียนจะเลือกกลงไปทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น

“...เขาเป็นกุนลื้อ(พูดภาษาลื้อ) การเป็นครูก็เป็นครูลื้อ และหลักสูตรการศึกษา ที่เอื้อต่อการศึกษาวัฒนธรรมในท้องถิ่น ดังนั้นเรื่องวัฒนธรรมจำเป็นต้องส่งเสริมในสถานศึกษา เพราะฉะนั้นหลักสูตรลื้อ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะตอบโจทย์การศึกษาหลักสูตรท้องถิ่นได้”³² ...”

ชมรมฮักเฮือนเฮา มีอาจารย์ที่ปรึกษาชมรมไปชาวไทยลื้อ ให้ทำให้นักเรียนเริ่มศึกษาและเรียนรู้ตลอดจนเผยแพร่เรื่องราวของชาวไทยลื้อคำมากขึ้น การเกิดรายวิชาหรือการเปิดชมรมของกลุ่มครูไทยลื้อในโรงเรียนนั้น สะท้อนให้เห็นถึงกระแสการตอบรับความเป็นลื้อของกลุ่มข้าราชการ ตลอดจนสามารถขยายแนวคิดดังกล่าวสู่ไปกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่นอำเภอเชียงคำ

กลุ่มผู้นำชุมชน

ถือว่าเป็นกลุ่มผู้ประสานงานระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็น “ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ” เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็น “สื่อกลาง” ในการประสานประโยชน์ของภาครัฐ ที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาพร้อมๆ กับการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อ ทำให้ตัวของผู้นำชุมชนเอง จะต้องมีความรู้และข้อมูลพื้นฐานในส่วนองประชากรที่ตนดูแลอยู่ ตลอดจนมีการเริ่มแสวงหา ข้อมูลความเป็นมาของชุมชน จากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการภาครัฐ

³² สัมภาษณ์ อ. พุทธพล อุ่นตาล ข้าราชการครู โรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อายุ 53 ปี เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2552.

ให้มีการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้มีการสืบค้นมาบ้างแล้วของผู้นำชุมชนในยุคก่อน และสอดคล้องกับความพร้อมของข้อมูลเกี่ยวกับไทยลื้อเชียงคำ ที่นักวิชาการท้องถิ่นได้สร้างขึ้น ทำให้องค์ความรู้เกี่ยวกับชาวไทยลื้อเป็นที่รับรู้ของผู้นำในชุมชน และสามารถจัดกิจกรรมในชุมชนต่างๆ ของชุมชนให้สอดคล้องการสนับสนุนของภาครัฐในด้านของวัฒนธรรมชุมชน

“...ผมเป็นคนภาคกลางนะ ได้เมียเป็นคนลื้อ เมื่อออกมาจากราชการ มาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ทางอำเภอและทางจังหวัด ให้ความสำคัญกับหมู่บ้านของพวกเรามากนะ มีงาน การแสดง หมู่บ้านเรามักจะเป็นเป็นตัวอย่าง และตัวแทนไม่ใช่แค่ในอำเภอนะ ในระดับจังหวัดเลย หมู่บ้านเราถือเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมลื้อ เป็นหมู่บ้านกองทุนแม่ของแผ่นดิน หมู่บ้านตัวอย่างมากมาย ตอนนี้เขามาดูงาน เขาตื่นตัวมาก หมู่บ้านเราก็ต้องพร้อม³³...”

ไม่เพียงแต่กลุ่ม “ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ” ที่เกิดการตื่นตัว ในการตอบรับกระแสของความเป็นลื้อเท่านั้น กลุ่ม “ผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ” เช่น กลุ่มของพ่ออาจารย์ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนก็มีความเคลื่อนไหวตามกระแสของการรื้อฟื้นความเป็นลื้อไปด้วยกล่าวคือ กลุ่มของพ่ออาจารย์และกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีองค์ความรู้และมีประสบการณ์ร่วมทางประวัติศาสตร์ในอดีตที่ผ่านมา ตลอดจนความสามารถในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน ทำให้กลุ่มผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการเหล่านี้ ร่วมสร้างและรื้อฟื้นความทรงจำของชาวไทยลื้อแบบใหม่ให้กับสังคมไทยลื้อเชียงคำอีกครั้ง ในกลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะในชุมชนไทยลื้อมักจะมีประเพณีปฐกฐาหรือ แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและอยู่เสมอ ซึ่งจะมีตัวแทนที่ถูกคัดเลือกจากผู้สูงอายุในชุมชนไทยลื้อ ทั้ง 5 ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคำ นายมานิต วงศ์ใหญ่ ประธานผู้สูงอายุชุมชนบ้านมาง กล่าวว่า

“...ชมรมผู้สูงอายุนั้นได้พยายามรื้อฟื้นการฟ้อนเจิง³⁴ โดยประสานงานกับประธานผู้สูงอายุบ้านธาตุ ให้นำวิทยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มาสอนคนเฒ่าคนแก่ฟ้อนเจิง เพื่ออนุรักษ์สืบต่อไป ตอนนี้ชุมชนที่มีผู้สูงอายุเป็นคนลื้อ ทั้ง 5 ชุมชนต้องฟ้อนเจิงได้³⁵...”

³³ สัมภาษณ์ พ.อ.อ.สุเทพ ทิพนธ์ อายุ 60 ปี ผู้ใหญ่บ้านบ้านธาตุสบแวนหมู่ที่ 2 เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2553.

³⁴ ฟ้อนเจิง เป็นการแสดงลีลาการฟ้อนผสมผสานการต่อสู้ด้วยมือเปล่า ซึ่งมีท่วงท่าที่สง่างามและน่าเกรงขาม บางครั้งพบว่ามี การฟ้อนเจิงการที่จะทำการฟ้อนดาบ

³⁵ สัมภาษณ์นายมานิต วงศ์ใหญ่ อายุ 66 ปี ประธานชมรมผู้สูงอายุชุมชนบ้านมาง เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2552.

นอกจากนี้แล้ว นายสวิง เชื้อสะอาด ประชาตผู้สูงอายุบ้านธาตุหมู่ 2 ยังร่วมมือกับผู้สูงอายุ ทั้ง 5 ชุมชน เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนไทยลื้อทั้งห้า โดยมีการเขียนเขียนผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อ รวบรวมเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนชาวไทยลื้อในเชียงคำ

กลุ่มชาวบ้าน

ลื้อเป็นกลุ่มที่สำคัญในการเคลื่อนไหว และแสดงพลังของความเป็นลื้อได้มากชัดเจนที่สุด แม้ว่าการตอบรับสำนึกของความเป็นลื้อในกลุ่มของชาวบ้าน ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ ของกลุ่ม นักวิชาการ ผู้นำชุมชนแล้ว แต่กระแสของสังคมไทยที่เป็นกว้างมากขึ้น ในเรื่องของวัฒนธรรม ชุมชนและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ตัวของกลุ่มชาวบ้านเอง เริ่มเห็นความสำคัญของความเป็น ลื้อ ตลอดจนเป็นกลายเป็นแนวร่วมสำคัญในการแสดงตัวตนของชาวไทยลื้อ โดยสอดคล้องกับ นโยบายของภาครัฐที่เริ่มให้การสนับสนุน และความเป็นท้องถิ่นนิยมลื้อภายในชุมชน นางมยุรี กล่าวว่

“...ถ้าบ้านเราทำอะไรนะ เขาก็จะดูเป็นตัวอย่าง อย่างชุดลื้อบ้านเรา ถ้าเป็นเดินขบวนก็ชนะ ตลอด เพราะชุดเราสวย พร้อมเพรียง อีกอย่างบ้านเรานั้นเรื่องลื้อ แม่บ้านทุกคนต้องมีชุดลื้อทุกคน สำหรับบ้านเรามี 3 ชุด ชุดลื้อสีดำ ชุดลื้อสีขาว ชุดแม่บ้านสีเหลือง ไว้ใส่ไปงาน³⁶...”

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านตลอดจนแสดงออกถึงตัวตนในความเป็นลื้อนั้น ด้านหนึ่งถือว่า กลุ่มผู้นำในแต่ละชุมชน มีอิทธิพลอย่างมากในการ “กำหนด” อัตลักษณ์ของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยลื้อในชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการแต่งกายในชุดไทยลื้อ โดยถือว่าเป็น การแสดงออกในความเป็นลื้อได้ชัดเจนมากที่สุด ทั้งนี้ในแต่ละชุมชนมักจะมีการประชุมถึงรูปแบบ ชุดไทยลื้อของชุมชนนั้นๆ เพื่อให้เกิดความเหมือนและคล้ายคลึงกันมากที่สุดภายในชุมชน³⁷ กอปร กับกระแสความนิยมชุดผ้าทอไทยลื้อ ที่มีเพิ่มมากขึ้นดลัดดัด ทำให้ชุดไทยลื้อกลับกลายเป็น “ชุด ประจำตัว” ของชาวไทยลื้อ ที่จะต้องลงทุนตัดชุดดังกล่าวเก็บเอาไว้ การตัดชุดไทยลื้อนี้ไม่ได้ ตอบสนองการสวมใส่ในชีวิตประจำวัน หากแต่เป็นชุดที่จะนำเอาไว้ใส่เมื่อมีงานเทศกาล งาน ประเพณี หรืองานสำคัญของชุมชน ที่ความต้องการแสดงออกถึงตัวตนความเป็นลื้อ ทุกคนใน ชุมชนก็จะพร้อมใจกันสวมเครื่องแต่งกายแบบไทยลื้อ เพื่อแสดงให้เห็น “อัตลักษณ์” หรือ “ตัวตน” ของชาวไทยลื้อ ได้อย่างชัดเจน

³⁶ สัมภาษณ์ นางมยุรี สมฤทธิ์ อายุ 58 ปี

³⁷ สัมภาษณ์ นายฐานปนพงศ์ มังคลาด อายุ 55 ปี รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงบาน เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2552.

กลุ่มพระสงฆ์

ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ชาวไทยลื้อถือว่าเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ที่นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนข้างเคร่งครัด ดังนั้นสังคมไทยลื้อจึงให้ความสำคัญแก่ พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ เป็นอย่างมาก เนื่องจากชุมชนไทยลื้อในอดีต พระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการ “สร้าง” และผลิตซ้ำ “ความเป็นลื้อ” โดยผ่านประเพณีและพิธีกรรมอย่างต่างๆ อย่างสืบเนื่องมาโดยตลอด

ตลอดจนสถานภาพของพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มชนชั้นพิเศษ ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทสูงมากในสังคมของชาวไทยลื้อ แม้กระทั่งเมื่อชุมชนมีกรณีพิพาทเกิดขึ้น พระสงฆ์มักเป็น “ตัวกลาง” ในการคลี่คลายปัญหาต่างๆ ให้กับชุมชน สืบเนื่องมาถึง “องค์ความรู้” ของพระสงฆ์ที่ถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาเล่าเรียน ทางด้านหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา และนอกจากนี้แล้วพระสงฆ์ยังมีความสามารถในการศิลปวิทยาแขนงต่างๆ อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็น อักษรภาษาลื้อ-ภาษาบาลี การสักยันต์ เวทมนต์คาถา โหราศาสตร์ หรือ การประกอบพิธีกรรมเฉพาะต่างๆ ซึ่งการเป็นผู้รอบรู้ทางด้านศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ ถือเป็นการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ไทยลื้อในอดีตเป็นอย่างมาก ไม่เพียงแค่นั้นสถานะภาพพระสงฆ์เมื่อลาสิกขาบทออกมา แล้ว ก็ยังมีสถานะใหม่ของการเป็น “คนสุก” ที่เคยผ่านการบวชมาแล้ว “ใหม่”³⁸ หรือ “หนาน” จึงกลายเป็นสถานภาพติดตัวตามมา แม้ว่าจะออกมาอยู่ในสถานะของฆราวาสแล้ว จึงทำให้สถานภาพของการเป็นพระสงฆ์ไทยลื้อในอดีตสูงกว่าชาวบ้านและสามัญชนโดยทั่ว นายเล็ก

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการปฏิรูปคณะสงฆ์และการตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ พ.ศ. 2445³⁹ ที่มุ่งเน้นการศึกษาพระปริยัติธรรม ส่งผลให้การศึกษา “อักษรธรรม” ถูกลดบทบาทและความสำคัญลง รวมถึงการถูกกลืนกลายด้วยพิธีกรรมทางศาสนาทั้งแบบกรุงเทพฯ และแบบคนเมือง ทำให้พิธีกรรมแบบไทยลื้อเริ่มเลือนรางไป เข้ามาของการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงในเมืองเชียงคำ ส่วนหนึ่งได้ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่เคยยึดถือกันมาแต่เดิม เริ่มที่จะ “อ่อนแอ” ลงไปแต่พระสงฆ์ไทยลื้อ ก็ยังจำเป็นที่จะต้องประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่ยังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทยลื้อ เนื่องจากพระสงฆ์นั้นมีโอกาสได้การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรม ภาษาพื้นเมือง ตลอดจนเวทมนต์คาถาต่างๆ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงของการปฏิรูปองค์กรสงฆ์จะมีความสำคัญมากขึ้น แต่ความเป็นพระสงฆ์แบบจารีตไทยลื้อ ก็ยังคงมีความสำคัญต่อสังคมไทยลื้ออยู่

³⁸ คำว่า “ใหม่” เป็นคำนำหน้าชื่อชายชาวไทยลื้อที่เคยผ่านการบวชมาแล้ว ซึ่งมีความหมายตรงกันกับคำว่า “น้อย” ในล้านนานั้นเอง ในส่วนคำที่นำหน้าชื่อผู้ที่เคยผ่านการบวชเป็นพระสงฆ์ ใช้คำว่า “หนาน” เหมือนกัน.

³⁹ ศรีสุพร ช่วงสกุล. ความเปลี่ยนแปลงคณะสงฆ์ : กรณีศึกษารัฐมณฑลพิษณุโลก. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

“...ดูจึ้ง เห็นว่าวัฒนธรรมไทยลื้อของเราเริ่มศูนย์หายไป เพราะเรายึดตามแบบภาคกลางและแบบคนเมืองมากขึ้น ของลื้อเรามันจึงเริ่มหดหาย ทางวัดก็พยายามร่วมมือกับชุมชน เช่นการตามธรรมเนียม อันนี้เป็นของลื้อ ตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ เขาทำกันมา อันนี้สำคัญต้องอนุรักษ์ อย่างตามสลากก็เหมือนกัน เส้นสลากในสมัยก่อนมีการอ่านเป็นภาษาลื้อนะ บางทีใส่คำขับด้วย อยากให้มีการทำแบบเดิมอีกครั้ง ซึ่งวัดและชุมชนต้องร่วมกัน⁴⁰...”

เมื่อเกิดการขยายตัวของสำนักความเป็นลื้อ ที่แพร่หลายมากขึ้นในอำเภอเชียงคำ กลุ่มของพระสงฆ์ ถือว่ามีบทบาทสำคัญมากในการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูประเพณีสำคัญๆต่างของชาวไทยลื้อ ซึ่งการ แต่ด้วยระบบของพระสงฆ์เอง ที่ยังมีการศึกษาเล่าเรียนและสืบทอด เรื่องราวของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ผ่านการฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียง ทำให้เรื่องราวและประเพณีที่สำคัญยังคงหลงเหลืออยู่กับตัวพระสงฆ์ ดังนั้นพระสงฆ์ จึงกลายเป็นที่ปรึกษาและแหล่งข้อมูล ในการประกอบ “พิธีกรรมแบบลื้อโบราณ” ตลอดจนการฝึกฝน “ภาษาไทยลื้อ” โดยสอดคล้องกับการขยายสำนักของความเป็นลื้อ และร่วม “ประกอบสร้าง” ตลอดจนฟื้นฟูประเพณีสำคัญๆเกี่ยวกับชาวไทยลื้อขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

กลุ่มเยาวชน

เมื่อเกิดปรากฏการณ์ของกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อเชียงคำ ซึ่งไม่เพียงแต่เกิดความเคลื่อนไหวในหมู่ ปัญุาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ชาวบ้านและพระสงฆ์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ และสำนักดังกล่าว นำไปสู่กลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นคลื่นลูกใหม่ที่จะสืบสานความเป็นลื้อเชียงคำต่อไปในอนาคต

ความเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนหรือลูกหลานชาวไทยลื้อในเชียงคำ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสำนักความเป็นลื้อค่อนข้างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากในช่วงของ พ.ศ. 2500-2530 บุตรหลานชาวไทยลื้อ มักจะพูด “ภาษาเมือง” กันในครอบครัวมากขึ้น ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองก็พูดภาษาเมืองกับลูก เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง ความพยายามลดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของชาวไทยลื้อในขณะนั้น ตลอดจนภาษาที่ใช้ก็พยายามใช้ภาษาที่ “เป็นที่ยอมรับ” ของชุมชนขณะนั้น ดังนั้นเยาวชนไทยลื้อเชียงคำในช่วงเวลาดังกล่าว นิยมพูดภาษาเมือง มากกว่าภาษาลื้อ อาจมาจากการปลูกฝังจากสถานศึกษาและครอบครัว ที่ยอมรับ “ความเป็นคนเมือง” มากกว่า “ความเป็นลื้อ” ก็เป็นไปได้ นางนิสากร สมฤทธิ์ ได้เล่าให้ฟังว่า

⁴⁰ สัมภาษณ์พระครูศิริปริยัตยานุถูล เจ้าคณะตำบลภูซาง พระสงฆ์ชาวไทยลื้อ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2553.

“...ตอนเป็นเด็กพ่อกับแม่พูดภาษาเมืองกับพี่ พี่ก็เลยพูดภาษาเมือง เพื่อนที่โรงเรียนก็พูดภาษาเมือง แต่พี่พูดลื้อก็ได้ล่ะ...”

แต่อย่างไรก็ตาม หลังพ.ศ. 2530 เป็นต้นมา เมื่อกระบวนการรื้อฟื้นความเป็นลื้อ และความ เป็นลื้อเริ่มเป็นนิยมและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น กลุ่มเยาวชนลูกหลานชาวไทยลื้อ ก็เริ่มแปรเปลี่ยน หัน มาให้ความสำคัญกับความเป็นลื้อเพิ่มมากขึ้น ในกรณีเดียวกันคือ เรื่องของภาษา เยาวชนไทยลื้อเอง เริ่มหันกลับมาพูดภาษาลื้อมากขึ้น และตัวของพ่อแม่ผู้ปกครองเองก็กลับมาใช้ภาษาลื้อสนทนากับ ลูกมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเด็กเล็กๆ ซึ่งจะถูกสอนการใช้ภาษาลื้อตั้งแต่เด็ก และกลับกลายเป็นภาษา หลักที่ใช้สนทนาในครอบครัว ค.ญ.รัตมณี สมฤทธิ์ กล่าวว่า

“...(พูดภาษาลื้อ) พ่อแม่น้องก็พูดภาษาลื้อตั้งแต่เด็ก น้องหนูก็พูดลื้อ แต่ถ้าไปโรงเรียนก็จะ พูดลื้อกับเพื่อนที่เป็นลื้อ พูดภาษาเมืองกับเพื่อนที่เป็นคนเมือง เวลาคิดใน ใจก็ยังคิดถึงภาษาลื้อ เลย⁴²...”

ปรากฏการณ์ดังกล่าว ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากระบวนการสร้างสำนึกความเป็นลื้อ ได้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในชุมชนเอง แม้ว่าจะเป็นเยาวชนคนละกลุ่มหรือคนละรุ่น เพียง 1 ทศวรรษ ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างชัดเจน และอาจถือได้ว่ากระบวนการดังกล่าว ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในด้านการรื้อฟื้น วัฒนธรรมไทยลื้อที่ถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรมทางด้านภาษา

ไม่เพียงแค่นั้นในส่วนของกลุ่มเยาวชนที่เป็นลูกหลานชาวไทยลื้อเชียงคำ ได้มีส่วนร่วมรื้อ ฟื้นสำนึกของความเป็นลื้อขึ้นมาด้วย กล่าวคือ ในช่วงระยะเวลาของการฟื้นคืนวัฒนธรรม การ แสดงออกถึงตัวตนความเป็นลื้อ ได้ถูก “ปลูกถ่าย” เข้าไปในตัวของเยาวชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการ ถ่ายทอดอุดมการณ์ทางชาติพันธุ์เข้าไปด้วย โดยถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการแสดงออกทาง วัฒนธรรม เช่น การฝึกซ้อมเยาวชนในเรื่องการแสดงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การฟ้อนไทยลื้อ การฟ้อน เจริญ การตีกลองบูชา-กลองสะบัดชัย การฟ้อนนางนก การขับลื้อ กระบวนการดังกล่าวได้ทำให้ เยาวชนซึมซับเอาวัฒนธรรมในความเป็นลื้อไปโดยปริยาย

⁴¹ สัมภาษณ์นางนิสากร สมฤทธิ์ อายุ 36 ปี เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2552.

⁴² สัมภาษณ์ ค.ญ.รัตมณี สมฤทธิ์ อายุ 13 ปี เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2552.

3.3.2 สำนักทางประวัติศาสตร์กับกิจกรรมของความเป็นลื้อ

หลังจากการเกิดกระบวนการสร้างและการรื้อฟื้น “สำนักความเป็นลื้อ” แนวคิดดังกล่าวได้ถูกขยายเข้าไปสู่กลุ่มของประชาชนและชุมชนของชาวไทยลื้อในเชียงค้ำแล้วนั้น ล้วนเป็นการกระตุ้นพลังของความเป็นลื้อ ซึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการนำเสนอรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นความเป็น “ตัวตน” ของคนลื้อเชียงค้ำ การเกิดขึ้นของกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อนั้น ไม่ใช้การเกิดขึ้นมาใหม่ หากแต่เป็นการเลือก “หยิบยก” เอาวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อบางอย่างขึ้นมา แล้วให้ความสำคัญต่อกิจกรรมเหล่านั้น เสมือนเป็นภาพแทนของตัวตนของชาวไทยลื้อ ซึ่งในตัวของกิจกรรมดังกล่าวก็มีพลวัตความเคลื่อนไหว โดยทำให้เห็นว่ากิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่สามารถนำเสนอความเป็นลื้อแบบใหม่ในเชียงค้ำได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการหยิบยกเอาวัฒนธรรมหลักของชาวไทยลื้อ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา กิจกรรมการเลี้ยงเทวดา กิจกรรมผ้าทอ เป็นต้น

กิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา ชาวไทยลื้อ ถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนซึ่งจะเคร่งครัด และให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน และในช่วงของการรื้อฟื้น “สำนักความเป็นลื้อ” กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในเชียงค้ำถูกหยิบยกและให้ความสำคัญในกิจกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ ไม่ว่าจะเป็นการตานปราสาทผ้าขาว การสืบทอดหลวง การบวชลูกแก้ว เป็นต้น ในกรณีของการตานปราสาทผ้าขาว ซึ่งพบว่าเป็นประเพณีการถวายทานปราสาทผ้าขาว เป็นความเชื่อที่แสดงถึง เรื่องภพภูมิโลกหน้า ความสุขสมบูรณ์ในเทวโลก และการยึดมั่นในพระพุทธศาสนา เพื่อความหลุดพ้นถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดสูงสุดของมนุษย์ตามหลักของพระพุทธศาสนา⁴³ การถวายทานปราสาทผ้าขาวของชาวไทยลื้อเชียงค้ำ มักจะกระทำในช่วงของประเพณี “ตั้งธรรมหลวง” หรือ “ตานธรรม” ซึ่งเป็นการเทศน์มหาชาติ โดยจะเป็นการเทศน์ตลอด 2 วัน ซึ่งการสร้างปราสาทผ้าขาวจำเป็นที่จะต้องมีส่วนที่มีฝีมือ ซึ่งจะประกอบด้วยช่างหลายแขนง ไม่ว่าจะเป็น ช่างไม้ ช่างจักสาน ช่างทอผ้า ช่างฉลุลายกระดาศ ซึ่งจะประกอบกันจนได้ปราสาทที่สวยงาม ทั้งนี้ในปราสาทก็จะนิยมนำข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ของใช้ในครัวเรือน เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ผ้าไตรจีวร ตาลบัตรบาตร ไม่เสียบบัตรจัดเป็นชั้นๆ ทั้งมีการสร้างปราสาทผ้าขาวเชื่อว่าผู้ที่สร้างถวายจะเป็นเป็นผู้มีบุญและจะต้องมีทุนทรัพย์สูงอีกด้วย

⁴³ นริศ ศรีสว่าง .พุทธศิลป์ไทยลื้อ แบบอย่างที่ไร้มารยา. ไทยลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท. โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

อย่างไรก็ตามเนื่องจากในยุคของการพัฒนา ก่อนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อ การदानปราสาทผ้าขาวได้หายไปจากชุมชนไทยลื้อเชียงคำ และได้ถูกแทนที่การถวายทานแบบคนเมืองหรือแบบไทยภาคกลางมากขึ้น เนื่องจากสะดวกและประหยัดกว่าการถวายทานปราสาทผ้าขาวมาก โดยจะหันมานิยมถวายสังฆทานมากขึ้น⁴⁴ แต่เมื่อเกิดการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อ กิจกรรมดังกล่าวได้ถูกหยิบยกขึ้นมาอีกครั้งภายใต้บริบทใหม่ ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงเป็นการอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับหรือตนเองอีกต่อไปแล้ว หากแต่ยังหมายถึงการ “ฟื้นคืนตัวตนทางชาติพันธุ์” ที่ส่งผ่านในรูปแบบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา สะท้อนความสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม ในระยะหลัง ชุมชนไทยลื้อแกนนำ มีมติให้มีการदानदानธรรม (ปราสาทผ้าขาว) ในชุมชนทุกปี เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดพิธีกรรมแบบเดิมเอาไว้

ภาพที่ 3.4 จิตรกรรมฝาผนัง ภายในวัดแสนเมืองมา

นอกจากนี้แล้ววัดยังเป็นพื้นที่ในการสร้างและรื้อฟื้นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ ในกรณีของชุมชนบ้านมา ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งในอำเภอเชียงคำที่พยายามนำเสนอตัวตนของความเป็นลื้อ โดยอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่และส่งต่อสำนึกทางประวัติศาสตร์ เนื่องจาก “วัดแสนเมืองมา” เป็นวัดแห่งเดียวในเชียงคำ ที่มีวิหารเป็นรูปแบบศิลปะแบบไทยลื้อที่ยังคงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเอาไว้ได้⁴⁵ ดังนั้นในช่วงของการรื้อฟื้นความเป็นลื้อ วัดแสนเมืองมา จึงถูกยกเป็นภาพแทน “วัดไทยลื้อ” โดยมีวิหารไทยลื้อโบราณ เป็นจุดเน้นถึงความเป็นลื้อที่โดดเด่นที่สุด ต่อมาภายหลังทางวัดได้สร้างจิตรกรรมฝาผนัง ภายในวัดแสนเมืองมา ซึ่งเป็นรูปที่สื่อสารเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่การอพยพเคลื่อนย้าย วิถีชีวิต

⁴⁴ สัมภาษณ์พ่อนานเล็ก เชื้อสะอาด อายุ 82 ปี พ่ออาจารย์วัดพระธาตุสบแวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา วันที่ 15 มีนาคม 2552.

⁴⁵ รุจยา อาภากร ม.ร.ว.ไทยลื้อ *tailue* . มติชน .มปท. หน้า 30.

ศิลปวัฒนธรรม ของชาวไทยลื้อเชียงคำ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของวัด ที่ยังเป็น “ของหน้าหมู” หรือสมบัติสาธารณะที่มีมาตั้งแต่อดีต แต่อย่างไรก็ตามวัดไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ยังถ่ายทอดอุดมการณ์ทางศาสนาหรือวัฒนธรรมเท่านั้น หากยังกลายเป็นพื้นที่ถ่ายทอดอุดมการณ์ของชาติพันธุ์เอาไว้ด้วย

กิจกรรมการเลี้ยงเตวคา

นอกจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแล้ว ชาวไทยลื้อผูกติดกับระบบความเชื่อเรื่องของเตวคา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ระบบความเชื่อแบบจารีต ก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องของเตวคาของชาวไทยลื้อนั้น ยังมีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน การเลี้ยงเตวคาของชาวไทยลื้อเชียงคำ ถือว่ามีความหลากหลาย ซึ่งน่าจะมากที่สุดในการรากลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อในประเทศไทย เพราะในเกือบทุกชุมชนของชาวไทยลื้อ มักจะมีเตวคาประจำชุมชนเป็นของตนเอง และก็ต่างคนต่างเลี้ยงไม่มีความเกี่ยวเนื่องกัน นอกเสียจากความนับถือเป็นการส่วนตัวและในระบบเครือญาติผ่านการแต่งงาน (ไขว้ผี) การเลี้ยงเตวคาประจำเมืองยังเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึง “สำนึกของความเป็นเมือง” ของชาวไทยลื้อเชียงคำ ที่ถือเป็นเครื่องแทนความเป็นเมืองในระบบจารีตที่ยังหลงเหลืออยู่

แม้ว่าในผลพวงของการพัฒนาจะส่งผลต่อ “ตัวตน” และการแสดงออกถึงความเป็นลื้อในหลายด้าน และสำนึกที่ผ่านพิธีกรรมการเลี้ยงเตวคาจะเจือจางลงไปตามยุคสมัย ที่ห่างไกลกับกิจกรรมของชนชั้นกลางไทยลื้อในเชียงคำ แต่การเลี้ยงเตวคาก็ยังเป็นกิจกรรมที่ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด อาจกล่าวได้ว่า การเลี้ยงเตวคาถือเป็น “พื้นที่ของตัวตนของลื้อ” ไม่ว่าในช่วงใดก็ตาม กิจกรรมดังกล่าวจะอยู่นอกเหนือสถานะ “ความรู้สึกต่ำต้อย ความรู้สึกกลัวหลัง ความรู้สึกแตกต่างจากชนกลุ่มอื่น” หากแต่เป็นพิธีกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและความศรัทธา ที่ปฏิบัติกันมาต่อเนื่อง ทำให้การพื้นที่ของการเลี้ยงเตวคา เป็นพื้นที่เฉพาะและพื้นที่พิเศษ ที่มีความเข้มแข็ง จนอำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงได้น้อยมาก

การเลี้ยงเตวคาในแต่ละชุมชนในเชียงคำ บางแห่งมีการปิดหมู่บ้านที่เรียกกันว่า “กำเมือง⁴⁶” ซึ่งจะหยุดการทำกิจกรรมทุกอย่าง รับประทานอาหารร่วมกัน ดื่มสุรา ตลอดจนพบการเล่นการพนันนานาชนิด และการละเล่นตลอดจนมีการแสดงต่างๆ อย่างไรก็ตามการเลี้ยงเตวคาในแต่ละชุมชนก็จะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป เช่น ข้อกำหนดในเรื่องของรูปแบบพิธีกรรม ของเซ่นไหว้

⁴⁶ สัมภาษณ์พ่อนานสวัสดิ์ ศรีคำ อายุ 81 ปี บ้านลำ ต.เวียง อ.เชียงคำ วันที่ 25 มีนาคม 2552.

การแต่งกาย วันเวลา ลักษณะการเลี้ยงทวย แต่จุดร่วมที่เหมือนกันในแต่และชุมชนก็คือ การยึดโยงถึงความเป็นชุมชนผ่านการนับถือเทวดาเดียวกัน

อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงทางด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงเทวดา ส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแปลงเพื่อความสะดวกในการจัดพิธีกรรม เช่น การเลื่อนวันเลี้ยงเทวดาให้ตรงกับวันเสาร์-อาทิตย์ หรือให้ตรงกับวันหยุดยาวประจำปี เช่น วันขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ เป็นต้น แม่อุ้ยแยง เล่าว่า

“...การเลี้ยงเจ้าหลวงเมืองลำ มีอยู่หลายที่ เมื่อแยกออกไปอยู่ที่อื่นแล้วยังยึดถือเจ้าหลวงเมืองลำอยู่ เมื่อก่อนจัดวันเดียวกัน แต่เดี๋ยวนี้จะวันไม่จัดตรงกัน จะได้ไปเที่ยวหากันได้”⁴⁷...

แม้กระทั่งการเก็บเงินแทนการส่งสัตว์เลี้ยงมาเช่น ไหว้เทวดาในแบบดั้งเดิม แต่ภายหลังเมื่อเกิดการรื้อฟื้นสำนึกของความรู้สึกขึ้นมากิจกรรมดังกล่าว กลับถูกหยิบยกขึ้นมาและให้ความสำคัญในฐานะวัฒนธรรมประจำชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรในชุมชนมากขึ้น เช่น เทศบาล หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล และการเลี้ยงเทวดาก็ไม่จำเป็นจะต้องยึดถือระเบียบแบบแผนที่ตายตัวอย่างในอดีต แต่กลับเป็นการเลื่อนวันเลี้ยง ที่ไม่ให้แต่ละชุมชนจัดตรงกัน

กิจกรรมวัฒนธรรมผ้าทอไทยลื้อ

การทอผ้าในอดีตเป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่ง ที่ผู้หญิงชาวไทยลื้อจะต้องผลิตขึ้นด้วยตนเองทุกกระบวนการ ซึ่งผ้าทอของชาวไทยลื้อนั้นมีความหลากหลาย ไม่ว่าผ้าทอที่ใช้ในชีวิตประจำวันและใช้ในครัวเรือน เช่น เสื้อ ชิ้น ท่อน หมอน มุ้ง ผ้าห่ม หรือผ้าทอที่ใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ตุ๊ก ผ้าจีวร ผ้าถุงบน ผ้าสังฆะ ผู้หญิงไทยลื้อจะต้องเป็นผู้ผลิตทั้งหมด ดังนั้นจึงทำให้ผ้าทอไทยลื้อมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยลื้อ ไม่เพียงเท่านั้นด้วยลวดลายและสีสันของผ้าทอไทยลื้อจึงทำให้ผ้าทอไทยลื้อมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัว

ตลอดจนการที่ผ้าทอของชาวไทยลื้อ ได้มีอิทธิพลไปสู่ผ้าทอของชนกลุ่มอื่นๆอีก ไม่ว่าจะเป็น ชาวเขาเผ่าต่างๆ ชาวไทพวนที่เมืองสุรินทร์ ไทลื้อและไทพวนที่แขวงไซยะบุรี ผ้าขึ้นแบบเมืองหงสา ไทยวนที่จังหวัดน่าน ไทลาวน้ำปาด-ปากท่าน้ำจังหวัดอุดรธานี ซึ่งการแต่งกายของชนกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันนั้น พบว่ากลุ่มชนที่มีลักษณะวัฒนธรรมคล้ายกว่าหรืออยู่ได้อำนาจของอีกกลุ่มหนึ่ง มักจะรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายจากกลุ่มชนที่เหนือกว่ามาแบบแบบอย่างของตน ทั้งนี้

⁴⁷ สัมภาษณ์แม่อุ้ยแยง สมณะ อายุ 79 ปีเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2552 .

โดยมีค่านิยมของสังคมเป็นตัวกำหนด⁴⁸ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผ้าทอไทยลื้อที่มีอิทธิพลต่อชนกลุ่มอื่นๆ

ตลอดจนงานการศึกษาทางด้านวิชาการเกี่ยวกับผ้าทอไทยลื้อ ทำให้เรื่องราวของผ้าทอไทยลื้อเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการฟื้นฟูวัฒนธรรมของผ้าทอไทยลื้อ ตลอดจนมีอิทธิพลต่อความนิยมในเครื่องแต่งกายแบบไทยลื้ออีกด้วย งานวิชาการเกี่ยวกับผ้าทอไทยลื้อโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานของทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล ซึ่งได้ทำการศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับผ้าทอมาอย่างยาวนาน งานวิชาการหลายชิ้นมีอิทธิพลอย่างมากในการรื้อฟื้นชุดของชาวไทยลื้อ เช่น ผ้าล้านนา ขวน ลื้อ ลาว = Lan Na textiles Yuan Lue Lao⁴⁹ ในปี พ.ศ.2530, ผ้าโบราณแห่งนครเชียงใหม่ในปีพ.ศ. 2533, ผ้าเอเซียมรดกร่วมทางวัฒนธรรม ในปี พ.ศ.2536 , พจนานุกรมวัฒนธรรมผ้าไทยล้านนา ในปีพ.ศ.2548 , มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทยลื้อ ในปีพ.ศ. 2551 ตลอดจนการจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับผ้าทอ ทำให้เกิดการตื่นตัวของกระแสการรื้อฟื้นผ้าทอไทยลื้ออย่างรวดเร็ว จนทำให้ชุดชาวไทยลื้อเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในระยะเวลาต่อมา

กระแสความนิยมของผ้าทอไทยลื้อเริ่มเกิดขึ้นพร้อมกับกระแสของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อ ในระยะเวลาที่ผ่านมาผ้าทอไทยลื้อ มักจะได้รับความนิยมเฉพาะกลุ่มผู้สนใจและสะสมผ้าโบราณ ที่ต่อมาภายหลังผ้าทอไทยลื้อโดยเฉพาะเชิงคำกลับได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากนักสะสมผ้าโบราณ ได้นำผ้าทอดังกล่าวออกไปสู่สังคมโลกภายนอกมากขึ้น และทำให้ผ้าทอไทยลื้อมีมูลค่าสูงมากขึ้น อีกทั้งลักษณะเฉพาะของผ้าทอไทยลื้อที่สีสันที่สดใส ของลายน้ำไหลตลอดจนความหลากหลายของผ้า จึงทำให้ตัวของผ้าทอไทยลื้อเชิงคำ เริ่มเป็นที่นิยมของคนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ความสวยงามของผ้าทอไทยลื้อเชิงคำ ได้สะท้อนผ่านบทกวีของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์

ผ้าทอ⁵⁰

กรอดอกกรอด้าย	เป็นลายแดงเหลือง
สีหม่นสีเมือง	ศรีเวียงเชียงคำ

⁴⁸ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทยลื้อ. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.หน้า127.

⁴⁹ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, แพทรีเซีย ชีสแมน.ผ้าล้านนา ขวน ลื้อ ลาว = Lan Na textiles Yuan Lue Lao.กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2530.

⁵⁰ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์.เขียนแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : เกียว-เกล้าพิมพ์การ, 2541.

ประดับเกล็ดดาว
สีเลื่อมสีล้ำ

บนผืนผ้าดำ
เป็นริ้วเป็นลาย

เหยียบกี่ยกก้าว
กระดกยกเดิน
เป็นมุกมิ่งแก้ว
เป็นเชิงเป็นชาย

ค่อยสาวเรียงเส้น
ยกเส้นยกสาย
เป็นเกาะกระจาย
ให้ชื่นให้ชม

พันผ้าโพกงาม
ทอริ้วทอแรง
ทอชีพชาวลือ
ทอดินอุดม

ห้อยย่ำมลายแดง
ทอโลกรื่นรมย์
ทอสื่อทอสม
ชวนดาปี

ผ้าทอของชาวไทยลื้อเชียงคำเริ่มเป็นที่รับรู้ของสังคมภายนอก และเป็นที่นิยมมากขึ้น จนนำมาสู่การเกิดขึ้นของศูนย์ทอผ้าประจำชุมชนชาวไทยลื้อ พบว่ามีศูนย์ดังกล่าวเกือบทุกชุมชน ซึ่งเป็นการบริหารงานของกลุ่มแม่บ้าน โดยจะผลิตผ้าทอไทยลื้อแบบโบราณโดยใช้การทอมือ ตลอดจนเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน นำมาซึ่งรายได้ให้กับกลุ่มแม่บ้านในชุมชนต่างๆ ทั้งนี้ยังส่งผลให้กายแต่งกายแบบไทยลื้อ ตลอดจนการศึกษาทางวิชาการในเรื่องผ้า ผ้าทอของชาวไทยลื้อมักจะถูกนำมาอธิบายและให้ความสำคัญ ในฐานะผ้าที่ลักษณะเฉพาะ ตลอดจนความงามของผ้า ผ่านลายน้ำไหล ส่งผลให้ผ้าทอของชาวไทยลื้อเริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้นในสังคมเชียงคำ ผ้าทอไทยลื้อจึงไม่ใช่ “ความล้ำหลังและบ้านนอก” อีกต่อไป หากแต่วัฒนธรรมที่มีศิลปะมีคุณค่าและความงดงาม ควรแก่การอนุรักษ์สืบไป ผ้าทอไทยลื้อในหลายพื้นที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก นายเจษฎา หล้าปวน เจ้าของร้านจัดแจงแปงงาม ร้านจำหน่ายเสื้อผ้าพื้นเมืองลำไยเรูบ ๓.ช่วงเมรุตรอกเล่าโจ้ว อ.เมือง จ.เชียงใหม่ กล่าวว่า

“...ทุกวันนี้รายการจำหน่ายเสื้อผ้าของทางร้าน กว่า 60-70 เปอร์เซ็นต์มากจากการจำหน่ายชุดของไทยลื้อ ซึ่งส่วนใหญ่ลูกค้าจะมาสั่งตัดเพื่อนำไปใช้ในการเกิดขบวนในงานต่างๆ เช่นงานกีฬาของแต่ละโรงเรียน หรือ ในช่วงงานเทศกาลอย่างงานลอยกระทง ซึ่งล่าสุดผ่านมาก็ส่งไปในงานแข่งขันกีฬาเยาวชนแห่งชาติ ชุดไทยลื้อเป็นที่นิยมมาก”⁵¹ ...”

⁵¹ สัมภาษณ์นายเจษฎา หล้าปวน อายุ 35 ปี เจ้าของร้านจัดแจงแปงงาม เมื่อวันที่ 3 มกราคม 2553.

สาเหตุที่ทำให้ผ้าลื้อไทยลื้อได้รับความนิยมนั้นมีหลายประการ เช่น ลักษณะของรูปทรงของชุดลื้อที่เรียกว่าเสื้อปิด จะเป็นเสื้อที่มีลักษณะเป็นชุดเข้ารูป มีความเว้าโค้ง ทำให้เห็นทรวงทรงของผู้ใส่ได้ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องสมัยนิยมในยุคปัจจุบัน อีกทั้งรูปแบบของชุดที่มีสีสันสดใสดังงาม ซึ่งผ้าทอไทยลื้อนิยมทอเต็มผืนที่ให้ความสวยงาม เมื่ออยู่ในขบวนแห่จึงมีความสวยงามโดดเด่นกว่าผ้าทอชนิดอื่นๆ ตลอดจนความนิยมของนักสะสมผ้าโบราณที่มีผลทำให้ผ้าทอของชาวไทยลื้อมีราคาที่สูงขึ้น ประกอบกับคนทอผ้าลื้อแบบโบราณที่ลดน้อยลง จึงทำให้ผ้าทอไทยลื้อเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้น

การเลือกหยิบยกเอาวัฒนธรรมบางประการของไทยลื้อขึ้นมา ถือเป็นการให้ความสำคัญกับกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในช่วงแรกของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อ ซึ่งในภายหลังกิจกรรมเหล่านี้ก็ถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ และมีความสืบเนื่องเชื่อมโยงกับการแสดงตัวตนของความเป็นลื้อเชิงคำ ตลอดจนกลายเป็นแบบแผนปฏิบัติของชาวไทยลื้อในชุมชนต่างๆ ที่เริ่มให้ความสำคัญต่อกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ จนกลายเป็นความเคลื่อนไหวทางด้านวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อเชิงคำ ที่มีผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ของชาวไทยลื้อ ในเชิงคำได้เป็นอย่างดี

3.4 การสร้าง “สำนึกความเป็นลื้อใหม่” ของชาวไทยลื้อชุมชนเชิงคำ

สำนึกทางประวัติศาสตร์ “ความเป็นลื้อ” เชิงคำ ก่อนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม สำนึกของความเป็นลื้อ ส่วนใหญ่มักจะอยู่ในลักษณะของ “ความทรงจำ” ที่ถือว่าการตกทอดและสืบทอดทางกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชน แม้ว่าอิทธิพลของรัฐชาติ จะมีพลังเป็นอย่างมากในการสร้างประวัติศาสตร์แห่งชาติ และ “สำนึกของความเป็นพลเมืองไทย” ได้อย่างสมบูรณ์แบบ แต่ลักษณะของสำนึกในความเป็นไทยนี้ ได้ถูกวางซ้อนทับกับสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ไทยลื้อ ซึ่งจะเห็นได้จากการ เลือกที่จะหยิบยกเอาสำนึกใดสำนึกหนึ่งขึ้นมา เพื่อใช้ในการนิยามถึง “ตัวตน” ของกลุ่มชาติพันธุ์ในสถานการณ์ต่างๆ

การดำรงอยู่ของ “สำนึกทางประวัติศาสตร์ลื้อ” ในเชิงคำ แม้ว่าประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์จะอยู่ในรูปแบบของความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ที่น่าจดจำ และไม่น่าจดจำบ้าง แต่ส่วนหนึ่งก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า สำนึกดังกล่าว ถือเป็นการ “ประกอบสร้าง” ขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลุกเร้าพลังทางสังคมของชุมชนไทยลื้อเชิงคำ การสร้างและปลุกเร้าสำนึกทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ อาจถือเป็นการพลิกวิกฤติให้กลายเป็นโอกาส ไม่ว่าจะเป็นการนิยามตัวตนขึ้นมาใหม่ หรือการเลือกรับผลประโยชน์ที่ได้จากความเป็นกลุ่มชาติ

พันธุ์ไทยลื้อ และการสร้างชุมชนในจินตนาการ (Imagined Communities) “ความเป็นลื้อแบบใหม่” ขึ้นมาบนพื้นฐานของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ในฐานะหน่วยทางการเมืองที่สร้างขึ้นมาด้วยการให้ความหมาย ในรูปของสัญลักษณ์ร่วมกัน⁵²

ดังนั้น “ความเป็นลื้อใหม่” ในที่นี้ถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอำเภอเชียงคำ ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นลื้อขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยอาศัยรากฐานทางวัฒนธรรมเดิม หลังจากวัฒนธรรมความเป็นลื้อดังกล่าว ได้ถูกร่อนไปตามกาลเวลา และความเป็นลื้อให้ได้ให้ความสำคัญกับ “ความเป็นลื้อ” ขึ้นมาอย่างโดดเด่นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งไม่ได้เป็นลื้ออย่างในอดีตอีกแล้ว หากแต่มีการสร้างและปรับแต่ง ให้ความเป็นลื้อ (ใหม่) บนสถานะและความสัมพันธ์แบบโลกในยุคสมัยใหม่ และแปรเปลี่ยนความรู้สึกที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งคนในและคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การแต่งกายแบบไทยลื้อ

กระบวนการดังกล่าวทำให้ชุดความทรงจำของความเป็นลื้อได้ถูกปรับเปลี่ยนและแตกต่างไปจากในอดีต เช่น ชาวไทยลื้อเชียงคำรู้สึกโหยหาอดีต แต่ไม่ได้อยากกลับไปใช้ชีวิตอย่างในอดีต หรือ ชาวไทยลื้ออยากไปเที่ยวที่สิบสองพันนาอันเป็นถิ่นฐานบ้านเดิม แต่ถ้าจะให้ยู่ก็เลือกที่จะอยู่เมืองไทยมากกว่า จากที่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นลื้อเชียงคำได้ถูกวางซ้อนทับกับฐานของความเป็นพลเมืองไทยหรือ “ลื้อแบบรัฐไทย” และ “ความเป็นท้องถิ่นนิยมสมัยใหม่”

กระบวนการสร้างสำนึกใหม่ ของความเป็นไทยลื้อเชียงคำ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการกำหนดทิศทางและการดำรงอยู่กลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งอาจถือได้ว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นการยกระดับสถานะความเป็นชาติพันธุ์ไทยลื้อให้สูงขึ้น ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของ “สำนึกความเป็นลื้อใหม่” และ “ความเป็นลื้อแบบรัฐไทย” ซึ่งจะนำไปสู่การรื้อฟื้นทางวัฒนธรรมไทยลื้อต่อไป

3.4.1 การสร้างสำนึก “ความเป็นลื้อใหม่” ผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์

การสร้างสำนึกทางด้านประวัติศาสตร์และความเป็นมาของชาวไทยลื้อเชียงคำ มีความสืบเนื่องเชื่อมโยงกับการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คน มาจากสิบสองพันนา เนื่องจากรัฐที่มีอำนาจในขณะนั้น คือ ล้านนาและเมืงน่าน ซึ่งมีการกวาดต้อนกำลังคนเข้ามาเสริมเติม เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงยิ่งขึ้น และการกวาดต้อนกลุ่มชาวไทยลื้อเข้ามาสู่ดินแดนใหม่นี้ รับรู้ในสถานะของยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ซึ่งทำให้คนโดยทั่วไปจินตนาการเห็นภาพของการถูกกวาดต้อน โดยผู้คนอย่างหมดหนทางต่อสู้ เสมือนหนึ่งเป็นผู้ขายแพแบบเชลยศึก ซึ่งเป็นการให้ภาพประวัติศาสตร์ของผู้ขายแพ

⁵² อานันท์ กาญจนพันธุ์, ความเป็นชาติพันธุ์ : แนวทางความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.

ซึ่งเป็นสำนักดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นในยุคของการพัฒนา ดังนั้นจึงพบว่า มีการสร้างสำนักและคำอธิบายใหม่ ที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวไทยลื้อ ซึ่งนายวิชัย ศรีจันทร์ กล่าวว่า

“..ความรู้สึกแต่ก่อนลื้อเหมือนเป็นพลเมืองชั้นสอง เข้ามาในประเทศไทยเหมือนมาอาศัยเขาอยู่ อพยพมาด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ ซึ่งเป็นความกดดัน ในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่หรือรุ่นอัยของเรา พ่อแม่ของเราจึงต้องอดทน ตั้งใจทำมาหากิน เพื่อที่จะได้ส่งลูกเรียนให้มีการศึกษาสูงๆ เพื่อจะได้ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม หรือ ของคนเมือง⁵³...”

พบว่าในช่วงของการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ภายในชุมชนมีการแต่งคำขับลื้อขึ้นมาใหม่ เพื่อพยายามที่จะอธิบายให้เห็นประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้าย และยังสอดแทรกสำนักความเป็นลื้อใหม่ขึ้นมา ผ่านคำขับลื้อ เรื่องตำนานไต้ลื้อ

คำขับลื้อ เรื่อง ตำนานไต้ลื้อ⁵⁴

หอนดังแดดแสง/จิวแดงแอ้งลูง
จำฮ้องเนอโห/โฮยางเตวก้อย
กำเล่าปาวมา/ปันนาสิบสอง
วังเวงผาคราง หิมตางดำใส
ผะของเงินคำ/แสงล้ำจางเหอ
ป็น้องมิงไทย ป็นมาสู่ต้อน
ย่ำหินดินซึ่ง ไปปึงมิงไทย
จ้าวเหยจ้าวลื้อ จำจ้อสืบสาน
ละเหินละหอ ติดต่อป็นเรื่อง
สิบสองปันนา ข้าวปลาหายาก
โจรปุ่นคั่นฆ่า น้ำตาช้อยตก
แล่ตุงแล่เหล่า ปาข้าวลูงป้อ
มาฮอดแตนา น้ำต้ำกั๊ตใส
ลูงแสงแปงเอน ก่ายเกินตางเนอ

ตกใจสะดุ้ง/ลุมตุงจอยวอย
เข้าหุมเก่าช้อย/ใจน้อยเศร้าหมอง
น้ำตาปอนอง/น้ำของปอไห้
ป็นป็นแจกใจ สูดไต้เจ้งเนอ
ปากปอป็นเออ/บัจ้างเมอดีไหนด
มิงไทยบ้อฮอน เกลื่อนโคไป
ลำบากจะได แบกไปไม้กาน
เล่าป็นตำนาน/ละบ้านละมิง
กำเล่าเก่าเจิง ปายมิงตุ้กยาก
อดเม้งอดหมาก ลำบากเกากัก
วิบากหม้อหนาสก โหอกกุนลื้อ
โคผ้ากั๊ตือ สาหื้อเศร้าใจ
เจงคำมิงใหม่ สร้างไยเก่าเคอ
ก่อเก่าป็นเคอ อือเมอดีไหนด

⁵³ สัมภาษณ์ นายวิชัย ศรีจันทร์ เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2552.

⁵⁴ นายวิชัย ศรีจันทร์ ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านป่าสัก ผู้ประพันธ์.

ดินดำนํ้าดี/น้องปีเงินใจ
 สิบสองปีนนา อีหล้าแล้วเป็น
 บั้งดู้บั้งจ้อน เจิงกอนคาหนีบ
 อยู่เอนเมิงใหม่ โล้ยใจลุดต้อง
 ผ้าเสื้อผ้าลบ โขตบปุมปุก
 อ้อกล้อกนํ้าผัก บ่ายแสงนํ้าปู
 เสือปัดลันลือ รํ้าลือทั่วถิ่น
 เสาอีสืบสาน/ตำนานปีนมา
 สิบเหยสิบสาน ตำนานไต่ลือ
 แจ่งไต้หุนหนอ ออกตกคืนวัน
 จักเคหาเน้ย ตั้งแต่เมิงโก

กอยโหขึ้นไค/กิดใจฮอดเอน
 ละเต็นละตุง ละบุงล่าตีบ
 แม่กิบคำฝอย กิดกอยอีน้อง
 อีข้าวหาของ แม่ดองคำฮูก
 ฮอดเอนปีนสุข เส้งตุ๊กกอยอู่
 แอ่งทะเลล้าลู้ มีจูแถมกีน
 กำปากกำกีน บ่หินนํ้าดำ
 ลูกหลานตางหน้า ฮู้กำนับถือ
 ว่าจาวเฮาคือ ไต่ลือเมินกัน
 เฮาฮักหุมกัน จ้าดเจอโมโย
 สิบสองปีนนา มาฮอดเจงคำ

(คำแปล)

ร้อนจุมกแดดแรง ดอกจิวแดงแรงลง
 จักจั้นร้องเหนือสิริษะ/ว้าวเดินค่อยๆ
 ข้าวเล้าบออกมา เมืองสิบสองปีนนา
 พระราชวังเวียงผาคราง/ริมทางนํ้าใส(ริมฝั่งนํ้าโขง)
 กวาดของเงินทอง หมดลันช้างเรือ
 พี่น้องเมืองไทย เขามาเยี่ยมเยือน
 ย่าหินจนเท้าชา ไปฝั่งเมืองไทย
 ชาวเอ๋ยชาวลื้อ จงจำเรื่องเล่าขาน
 ละทิ้งบ้านเรือน ปะติดปะต่อเป็นเรื่อง

สิบสองปีนนา ข้าวปลาหาขาย
 โจรปล้นเข่นฆ่า นํ้าตาซ้าดก
 ถัดทุ่งถัดป่ารก แบกถุงข้าวสาร
 มาถึงคันทนา นํ้าท่าเย็นใส
 ลงแรงสร้างบ้าน บันไคทิศเหนือ
 ดินดำนํ้าดี น้องพี่ภูมิใจ
 สิบสองปีนนา น้องสาวเพื่อนๆ

ตกใจสะคุ้ง ลมทุ่งพัดเอื่อยๆ
 เขาร่มต้นข่อย ใจน้อยเศร้าหมอง
 นํ้าตาเอ่อนอง นํ้าโขงพลอยร้องไห้
 เป็นของคนจีน สุดไต่ถึงเหนือ
 ปากเหมือนคนใบ้ ไม่รู้จะไปที่ไหน
 เมืองไทยไม้ร้อน เกือบข้าวของไป
 ลำบากอย่างไร แบกไม้คานหาม
 เล้าเป็นตำนาน ละทิ้งบ้านเมือง
 คำบอกเล่าเรื่องเก่า ทิ้งเมืองเพราะความ
 ทุกข์ยาก
 อดเมียงอดหมาก ลำบากบรรพชน
 วิบากเหมือนตกรก หัวอกคนลื้อ
 เสื่อผ้าก็ถือ ดูแล้วเศร้าใจ
 เชียงคำเมืองใหม่ สร้างครอบครัวยุใหม่
 เริ่มต้นครอบครัวยุใหม่ ไม่ไปที่ไหน
 นั่งหวั่นไค คิดถึงบ้านเรือน
 ทิ้งไม้บ้านเรือน ทิ้งกระบุงกระเป๋าค้าว

กระบอกไล่ตะเกียบซ้อน ไม้ชายคา
อยู่เรือนเมืองใหม่ หายใจทั่วท้อง
ที่นอนผ้าปูที่นอน ชานบ้านชานบันได
ข้าวลาดน้ำผัก ข้าวทาน้ำปู
เสื้อปักชั้นลื้อ รำลือทั่วถิ่น
เราจะสืบสาน ดำนานเป็นมา
สืบเฮยสืบสาน ดำนานไต่ลื้อ
ไต่สุดถึงเหนือ ตะวันออกตะวันตก
ดิ่งเครือเถาว์หาลูก ตั้งแต่เมืองโก

สาวงามคำฝอย คิดถึงน้องนาง
หาข้าวหาของ แม่เมียทอดผ้า
บ้านเรือนเป็นสุข/หมดทุกข์ไกวอยู่ลูก
แอ่งเตะ, ล้า, ถู มีคู่ร่วมกิน
พูดภาษาลื้อเป็นคนลื้อ
ลูกหลานข้างหน้า รู้ค่านับถือ
ว่าชาวเราคือไตลื้อ เหมือนกัน
เรารักชอบกัน ชาตืเชื้อตันตระกูล
สืบสองปันนา มาถึงเชียงคำ

คำขับลื้อดังกล่าวไม่ได้เป็นการบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ของการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานที่ผ่านคำบอกเล่าเพียงอย่างเดียว แต่ในคำขับดังกล่าว ยังเป็นการปลูกฝังสำนึกความเป็นลื้อใหม่ขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นสำนึกทางด้านประวัติศาสตร์ เช่น ชาวไทยลื้อมีนิสัยรักสงบ ไม่นิยมทำศึกสงคราม ตลอดจนการอพยพเคลื่อนย้ายไม่ใช้มีสาเหตุจากการถูกกวาดต้อนอย่างเดียว หากแต่เกิดสภาวะของความฝืดเคืองในสิบสองปันนา ข้าวยากมากแพง และคนไทยก็ต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดี จึงเต็มใจที่จะอพยพเคลื่อนย้ายเพื่อหาแหล่งที่อยู่ใหม่ ไม่ใช่เหตุผลของการกวาดต้อนเพียงอย่างเดียว ที่ดูเหมือนเป็นการอพยพมาแบบผู้พ่ายแพ้

การให้คำอธิบายประสบการณ์ หรือเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ดูจะขัดแย้งกับหลักฐานพงศาวดารเมืองน่าน ที่กล่าวถึง การยกทัพเมืองน่านขึ้นไปตีเมืองสิบสองปันนา ความว่า

“...ครั้นถึงเดือนยี่ จุลศักราชได้ 1215 ตัว ปีกาเป้านั้นสิ่งเดียว เจ้าพระยาน่าน ชื่อเจ้ามงคลวรยศนั้น ท่านก็เกณฑ์พลคนศึกได้แล้ว ก็ยกกองทัพขึ้นไปเมื่อเมืองสิบสองปันนา ฟ้าฝนแล...ฝ่ายทัพเจ้าเมืองน่านครั้งขึ้นเมื่อถึงสิบสองปันนาทั้งมวลก่บ่กล้าจ้กรบด้วยเจ้าน่านต่อไปได้ ก็เอากันเข้ามานบน้อมเปนข้าสามิภักดิ์กับด้วยพระมหากษัตริย์เจ้าในกรุงเทพมหานครเสียดังนั้นแล...”

การให้เหตุผลเพิ่มเติมในส่วนของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อเชียงคำ ลื้อเป็นการสร้างสำนึกใหม่ให้กับชาวไทยลื้อ ที่ไม่ให้เกิดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในความเป็นชาติพันธุ์ และในทางกลับกันก็ได้แสดงออกให้เห็นถึงความภาคภูมิใจที่ได้มาอยู่ในเมืองไทย อันเป็น

⁵⁵ พงศาวดารเมืองน่าน. อนุสรณ์งานบำเพ็ญพระกุศลออกเมรุ พระราชทานเพลิงศพ พระเทพนันทจารย์ (บุญชู ธรรมสารมหาเถร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดน่าน เจ้าอาวาสวัดพญาหลวงพระอารามหลวง. 2543.

แหล่งที่อุดมสมบูรณ์ และสามารถสร้างชุมชนใหม่ได้อย่างถาวร และไม่อพยพเคลื่อนย้ายไปไหนอีก จากคำขบถดังกล่าวจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นการความเป็นลื้อ ที่ซ่อนทับอยู่บนฐานของการเป็นพลเมืองของรัฐไทย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้น เพื่อที่จะนิยามตัวตนของชาวไทยลื้อในการเปิดพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ และยังสื่อสารเรื่องราวและจุดยืนต่างๆ ให้กับคนทั้งในและนอกกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งถือเป็นการสร้างคำอธิบายใหม่ๆ สื่อสารผ่านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวไทยลื้อ เพื่อกำหนดความเป็นไปของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้แล้วในคำขบถดังกล่าว ยังถือเป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางชาติพันธุ์ ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของ อาหารการกิน เครื่องแต่งกาย การทอผ้า ให้รับรู้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และช่วยกันสืบสานต่อไป

3.4.2 การสร้างสำนึกความเป็นลื้อใหม่ผ่านการนิยามตัวตนทางชาติพันธุ์

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยลื้อ มักจะถูกนิยามจากคนภายนอกเสมือนเป็น “ชนกลุ่มน้อย ลำห้วยและบ้านนอก” หรือแม้กระทั่งกลุ่มคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังไม่เคยรู้จักชาวไทยลื้อมาก่อน มักจะมองและเหมารวมว่า ชาวไทยลื้อเป็นชาวเขากลุ่มหนึ่ง การที่ชาวไทยลื้อถูกนิยามตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ส่งผลกระทบต่อสถานะความเป็นชาติพันธุ์นั้น กลุ่มของปัญญาชนท้องถิ่นไทยลื้อ จึงพยายามสร้างและหาคำอธิบายที่จะแยกความเป็นลื้อ ให้ออกจากกลุ่มของ “ชาวเขา” ไม่ว่าจะเป็นการให้คำอธิบายถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่อยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ต่างจากชาวเขาซึ่งอยู่บนพื้นที่สูง หรือเรื่องของการใช้สร้างคำอธิบายถึง ลักษณะการแบ่งกลุ่มตระกูลภาษา ที่ชาวไทยลื้อใช้ภาษากลุ่ม “ตระกูลไท” ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับภาษาของคนเมืองทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ตลอดจนพยายามอธิบายลักษณะนิสัยของชาวไทยลื้อ

“รักความสะอาด ความสงบ ความสมถะ มีความรักความสามัคคีและความเสียสละ”⁵⁶

หรือแม้กระทั่งการนิยามตัวตนของชาวไทยลื้อ ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นพลเมืองไทยอย่างสมบูรณ์ การเกิดขึ้นของคำอธิบายดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นความพยายามที่จะแยกแยะชาวไทยลื้อ ออกจากชาวเขาแล้วยังเป็นการบ่งบอกถึงสถานะทางชาติพันธุ์บนพื้นฐานของความเป็นพลเมืองไทยอีกด้วย แม้ว่าในความเป็นจริงแล้ว ชาวไทยลื้อจะไม่ได้เป็นกลุ่มชาวเขา แต่สถานการณ์ดังกล่าว เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึง ความพยายามที่จะสร้างตัวตนทางชาติพันธุ์ ผ่านลักษณะของความเป็นลื้อ เพื่อจะนิยามตำแหน่งแห่งที่ และตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยไม่ให้อยู่ในสถานะที่ต่ำต้อยจนเกินไป

⁵⁶ การให้คำสัมภาษณ์ของปัญญาชนท้องถิ่น ในหนังสืออนุสาร อทส. ปีที่ 42 ฉบับที่ 7 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 หน้า 55.

นอกจากนี้แล้วในช่วงเวลาดังกล่าว ความเป็นสื่อได้ถูกหยิบยกขึ้นมาและให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่องผ่านการประกวด “ธิดาไทยลือ” ในงานอนุสรณ์ผู้เสียสละ⁵⁷ (พ.ศ. 2324) ซึ่งถือว่าเป็นงานเทศกาลฤดูหนาวประจำปีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในอำเภอเชียงคำ ในงานดังกล่าวทุกปีจะมีการประกวดธิดาไทยลือ ซึ่งไม่ได้มีความแตกต่างจากการประกวดนางงาม หากแต่มีข้อกำหนดว่าผู้เข้าประกวดจะต้องเป็นหญิงสาวชาวลือ และในการประกวดนั้นจะต้องแต่งกายด้วยชุดไทยลือ ทำให้ในแต่ละชุมชนจะส่งหญิงสาวที่สวยงามที่สุดในชุมชนเข้าประกวด ตลอดจนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมสนับสนุนโดยการสรรหาหญิงสาวชาวไทยลือเข้าร่วมประกวดด้วย⁵⁸

ในการประกวดแต่ละครั้ง ก็จะเกิดการตื่นตัวของชาวไทยลือในแต่ละชุมชน ที่จะต้องไปเชียร์ให้กำลังใจธิดาไทยลือ ซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละชุมชนที่ร่วมส่งเข้าประกวด ตลอดจนได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก จากคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์อีกด้วย การประกวดธิดาไทยลือในงานเทศกาลดังกล่าว เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึง การยอมรับสถานะและยกย่องของความเป็นลือในชุมชนเชียงคำ โดยผ่านความงาม อ่อนช้อย และน่าหลงใหลของธิดาไทย ซึ่งถือเป็นการสร้างภาพลักษณ์แบบใหม่ของหญิงสาวชาวไทยลือ ตลอดจนเป็นการแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์บนเวทีสาธารณะที่ชัดเจนที่สุด

ผู้หญิงกับความเป็นลือ ได้สื่อสารออกไปยังสังคมภายนอกมากยิ่งขึ้น โดยเริ่มรับรู้จากภาพของความงาม “สาวงาม” ของชาวไทยลือ และอิทธิพลดังกล่าว ยังส่งต่อไปยังศิลปะการแสดงที่มักจะผนวกเอา “สาวงาม” และวัฒนธรรมไทยลือ ผ่านการรำฟ้อนต่างๆ ทำให้ภาพที่แสดงออกของสาวลือเริ่มเป็นที่นิยมมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการแสดงออกของนักการเมืองไม่ว่าจะเป็นในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ที่มักจะผนวกความเป็นลือเข้าไปด้วย ในกรณีของคุณลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และอดีตรัฐมนตรีช่วยกระทรวงแรงงาน ในชุดและเครื่องแต่งกายแบบสาวชาวไทยลือ ทำให้ภาพของหญิงสาวชาวไทยลือ เป็นลักษณะที่โดดเด่นและกลายเป็นตัวแทนของความงามอย่างหนึ่งด้วย อีกทั้งการให้ความสำคัญ ของภาพของสาวไทยลือที่กำลังปั่นฝ้าย ยังเป็นตราสัญลักษณ์ประจำชมรมไทยลือเชียงคำ-ภูซาง , สมาคมไทยลือจังหวัดพะเยา และสมาคมไทยลือแห่งประเทศไทย ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปข้างหน้า ดังนั้นภาพของความงามสาวงามไทยลือ มีความสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ชาวไทยลือเลือกแสดงให้สังคมภายนอกรับรู้

⁵⁷ งานอนุสรณ์ผู้เสียสละ เป็นงานฤดูหนาวประจำปี ที่จะจัดขึ้นเพื่อรำลึกที่ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจและพลเรือน ที่ได้เสียชีวิตในเหตุการณ์ปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะมีการออกร้านค้าทั้งในส่วนภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนมีการเวทีการแสดง และงานรื่นเริงต่างๆ ซึ่งจะจัดงานประมาณ 1 สัปดาห์ โดยใช้สถานที่จัดงานคือ บริเวณสนามบินในค่ายขุนจอมธรรม (ร.17 พัน.4).

⁵⁸ สัมภาษณ์นางอำพร สมฤทธิ์ อายุ 41 ปี อดีตผู้เข้าประกวดธิดาไทยลือ ปี 2532 เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2552.

ภาพที่ 3.5 รูปภาพคุณคาวัดย์ วงศ์ศรีวงศ์

ภาพที่ 3.6 ตราประจำสมาคมไทลื้อ
จังหวัดพะเยา

3.4.3 การสร้างสำนึกความเป็นลื้อใหม่ผ่านภาษาและพิธีกรรม

ลักษณะทางภาษาและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อส่วนใหญ่จะมีลักษณะเฉพาะตัว และด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ภาษาและวัฒนธรรมบางอย่างของชาวไทลื้อ จึงแตกต่างออกไปจากกลุ่มประชากรส่วนใหญ่ ดังนั้นภาพของภาษาและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่ผ่านมาเป็นสิ่งที่ “แปลกและโบราณ” จึงมักจะถูกล้อเลียนจากคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์อยู่เสมอ ซึ่งไม่ได้เป็นที่ยอมรับจากคนในและคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์เท่าที่ควร จนนำมาสู่การสร้างสำนึกทางด้านภาษาและวัฒนธรรมใหม่ ของชาวไทลื้อ เพื่อลบล้างทัศนคติของความ “แปลกและโบราณ” โดยสร้างสำนึกใหม่ผ่านวาทกรรมของ “การอนุรักษ์” เมื่อกระแสของการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมที่เติบโตมากขึ้นในสังคมไทย และสืบเนื่องมายังวัฒนธรรมในท้องถิ่น สำนึกทางด้านภาษาและวัฒนธรรมไทลื้อที่เคยเป็นของ “แปลกและโบราณ” ได้ถูกสร้างและแปรเปลี่ยนออกมาในรูปแบบของสิ่งที่ “มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์” ซึ่งนำมาสู่การสืบค้นครุภูมิปัญญาไทลื้อในท้องถิ่นด้านต่างๆ มากมาย เกิดการเรียนรู้ภาษาและตัวอักษรลื้อขึ้นตามชุมชนและโรงเรียน เกิดการรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมไทลื้ออย่างแพร่หลาย

กระบวนการสร้างสำนึกใหม่ ของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อนั้น ถือว่าค่อนข้างที่จะประสบความสำเร็จ ในการสร้างคำอธิบายใหม่ และสามารถแปรเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดทั้งของคนในและคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ ทั้งนี้กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ถือว่ามีบทบาทสำคัญในการสร้างและรื้อฟื้นสำนึกของความเป็นลื้อขึ้นมา ซึ่งมีพลังที่จะสามารถขับเคลื่อนและขยายสำนึกใหม่ดังกล่าวออกไปสู่กลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนไทลื้อเชิงคำได้อีกด้วย

3.4.4 การขยาย “สำนึกความเป็นลื้อใหม่” ไปสู่ชุมชนและคนกลุ่มต่างๆ ในเชียงคำ

สืบเนื่องมาจากการสร้าง “สำนึกความเป็นลื้อ” ของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นไทยลื้อเชียงคำ ซึ่งมีพลังในการอธิบายและสามารถปลุกกระแสของเป็นความลื้อขึ้นมาได้ ตลอดจนขยายแนวคิดดังกล่าวเข้าไปยังชุมชนและคนกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างแกนนำและเครือข่ายชาวไทยลื้อ ในการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งชุมชนและกลุ่มคนที่หลากหลาย ล้วนเป็นแรงหนุนเสริมที่ช่วยให้การขยายแนวคิด “ท้องถิ่นนิยมลื้อ” เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีพลัง ทำให้ในแต่ชุมชนได้อาศัย “ความเป็นลื้อ” ร่วมกัน ในการยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนขึ้นมามีอีกครั้งหนึ่งในฐานะของการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมไทยลื้อ

การขยาย “สำนึกความเป็นลื้อ” ในระดับชุมชน อย่างที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ก่อนการขยาย “สำนึกของความเป็นลื้อใหม่” ชุมชนไทยลื้อเชียงคำ เริ่มมีช่องว่างระหว่างชุมชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากนโยบายทางด้านการพัฒนาและการจัดการของรัฐไทย โดยถูกเข้ามาแทนที่ระบบความสัมพันธ์โดยระบบ “หมู่บ้าน” ซึ่งในอดีตที่เคยอาศัยลักษณะร่วมทางชาติพันธุ์ผ่านระบบ “ไต” จึง ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของชาวไทยลื้อระหว่างชุมชน ที่เริ่มถูกแยกออกจากกัน

แต่เมื่อแนวคิด “ท้องถิ่นนิยมลื้อ” และการสร้าง “สำนึกความเป็นลื้อใหม่” ทำให้ “ความเป็นลื้อ” กลับกลายมาเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีส่วนช่วยในการสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนขึ้นมามีอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่าจะระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งก่อนหน้านี้จะเจือจางไปตามกระแสของวัตถุนิยมและการพัฒนา แต่การเกิด “กระแสท้องถิ่นนิยมลื้อ” กลับทำให้การไปมาหาสู่ระหว่างชุมชนเพิ่มมากขึ้น เช่น ในกรณีของการสืบเสาะประวัติของชาวไทยลื้อในชุมชนต่างๆ ทำให้เกิดการไปมาหาสู่กัน ผู้น้อยเข้าหาผู้อาวุโส เกิดการเสาะแสวงหาญาติพี่น้องที่ย้ายไปอยู่ชุมชนอื่น เกิดการรื้อฟื้นระบบเครือญาติที่อยู่คนละชุมชน เกิดการสอบถามและเทียบเคียง ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลต่างๆ ซึ่งกระแส “ความเป็นท้องถิ่นนิยมลื้อ” ทำให้ “สังคมลื้อ” ได้กลับมามีโอกาสพบปะพูดคุย สอบถามสารทุกข์สุกดิบ ตลอดจนถือเป็นการยึดโยงชุมชนต่างๆ ภายใต้อำนาจ “ความเป็นลื้อ” ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง

สืบเนื่องมาจากแนวคิดดังกล่าว ทำให้ชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ที่เกิดการตื่นตัวใน “ความเป็นลื้อ” ซึ่งเริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้นในชุมชนเชียงคำ แต่อย่างไรก็ตามความพร้อมในการรื้อฟื้นสำนึกของความเป็นลื้อ ในแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกันออกไป จากการสังเกตความสามารถจัดการวัฒนธรรมไทยลื้อในแต่ละชุมชนมีมากน้อยในระดับที่ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ย่อมรวมไปถึง กลุ่มของปัญญาชน ข้าราชการ ชาวบ้าน และสถานทางเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน ซึ่งจะสอดคล้องกับความพร้อมในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยลื้อในแต่ละชุมชนด้วย และในที่นี้สามารถแบ่งลักษณะของ

ตัวแทนของชุมชนไทยลื้อ ได้อยู่ 3 ลักษณะด้วยกัน⁵⁹ อันได้แก่ ชุมชนแกนนำ ชุมชนสนับสนุน และชุมชนแนวร่วม ซึ่งทั้ง 3 ชุมชนนี้ได้เลือกเป็นตัวแทนชุมชนไทยลื้อทั้งอำเภอเชียงคำ เนื่องจากอำเภอเชียงคำ มีชุมชนไทยลื้ออยู่เป็นจำนวนมาก ถึง 38 ชุมชน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านแกนนำ ในที่นี้คือ หมู่บ้านที่เป็นแกนหลักในการสร้างกระบวนการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งตัวจักรสำคัญในการดำเนินการและประสานงาน เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อในเชียงคำ ได้แก่

บ้านธาตุสบแวน หมู่ 1	บ้านธาตุสบแวน หมู่ 2
บ้านห้วยวน	บ้านนาง

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านสนับสนุน ในที่นี้คือ หมู่บ้านที่ให้การสนับสนุนการทำงานของหมู่บ้านแกนนำ และให้ความร่วมมือกับหมู่บ้านแกนนำในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อ

บ้านดอนไชย	บ้านทุ่งมอก
บ้านเชียงบาน หมู่ 3	บ้านเชียงบาน หมู่ 4
บ้านแพด	บ้านแพทย์บุญเรือง
บ้านฝั่งแวน	บ้านแวนวัฒนา
บ้านแวนศรีชุม	บ้านน้ำแวน
บ้านสันเวียงทอง	บ้านลำ
บ้านหนองลือ	บ้านแคนเมือง
บ้านสบบง หมู่ 2	บ้านสบบง หมู่ 3
บ้านสบบง หมู่ 10	

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านแนวร่วม ในที่นี้หมายถึง หมู่บ้านที่มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อ และให้ความร่วมมือกับ หมู่บ้านแกนนำและหมู่บ้านสนับสนุน

บ้านใหม่	บ้านปางวัว
บ้านเชียงคาน	บ้านผาลาด

⁵⁹ การแบ่งลักษณะของชุมชนในที่นี้ ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดลักษณะของชุมชนเอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่า ชุมชนใดมี “ความเป็นลื้อ” มากกว่ากัน หากแต่ใช้กฎเกณฑ์ของลักษณะของการปฏิบัติการในภาคชุมชน ที่เกี่ยวกับกระบวนการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ และการจัดตั้งวัฒนธรรมไทยลื้อ โดยไม่จำเป็นว่า “ชุมชนแกนนำ” จะมีสำนึกความเป็นลื้อ มากกว่า “ชุมชนแนวร่วม” เสมอไป ทั้งนี้ เพื่อที่จะต้องการให้เห็นภาพของการขับเคลื่อนของในแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกัน แต่สามารถร่วมสร้างความเป็นลื้อที่มีลักษณะ “ร่วมกัน” ได้.

บ้านกิ้วมพ	บ้านปัวศรีพรหม
บ้านปวนาคพัฒนา	บ้านหนองใหม่
บ้านทราย	บ้านวังเค็มใหม่
บ้านแฮะ	บ้านเชียงแรง
บ้านคอนมูล	บ้านสถาน หมู่ 5
บ้านสถาน หมู่ 1	บ้านหนองเลา
บ้านร้องแมค อ.จุน	

ดังนั้นผู้วิจัยจึงคัดเลือกตัวแทนชุมชนสำคัญๆ 3 ชุมชน ที่เป็นตัวแทนชุมชนไทยลื้อทั้งหมด เพื่อที่จะได้เห็นภาพของการเคลื่อนไหวของคนในระดับปฏิบัติการได้อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถแบ่ง โดยได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

1. ตัวแทนชุมชนแกนนำ บ้านธาตุสบแวน หมู่ 1 และหมู่ 2

ชุมชนที่เป็นแกนหลักในการสร้างกระบวนการรื้อฟื้นตำนานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งตัวจักรสำคัญในการดำเนินการและประสานงาน เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อในเชียงคำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มข้าราชการ ปัญญาชนท้องถิ่น ตลอดจนถึงนักการเมืองที่เข้าร่วมและมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ บ้านธาตุสบแวน ถือว่าเป็นหมู่บ้านใหญ่ที่รวมกันถึง 2 หมู่บ้าน และเป็นชุมชนที่มีชนชั้นกลางอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพข้าราชการ และมีฐานทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดี และยังเป็นหมู่บ้านเจ้าภาพในการจัดกิจกรรมสืบสานตำนานไทยลื้อทุกครั้ง นางสาววรารณ์ วงศ์ใหญ่ เลขานุการสมาคมไทยลื้อจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นชาวไทยลื้อชุมชนบ้านธาตุสบแวนกล่าวว่า

“... ชุมชนบ้านธาตุสบแวน เป็นชุมชนหลักที่ดำเนินการจัดงานสืบสานตำนานไทยลื้อมาโดยตลอด แต่เราก็ขอความร่วมมือกับชุมชนชาวไทยลื้อทุกชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมซึ่งในแต่ละชุมชนก็ให้ความร่วมมือด้วยดีมาโดยตลอด ขณะนี้เราได้ดำเนินการก่อตั้งในรูปแบบสมาคมเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เพื่อจะสะดวกในการประสานงานติดต่อ พี่น้องชาวไทยลื้อในท้องถิ่นอื่นๆ⁶⁰ ...”

⁶⁰ สัมภาษณ์นางสาววรารณ์ วงศ์ใหญ่ อายุ 55 ปี ศึกษาโทศและกรรมการในการจัดงานสืบสานตำนานไทยลื้อ เมื่อวันที่ 16

2. ตัวแทนชุมชนสนับสนุน บ้านแพดและบ้านแพทย์บุญเรือง

ถือว่าชุมชนที่ให้การสนับสนุนการทำงานของชุมชนแกนนำ และให้ความร่วมมือกับชุมชนแกนนำในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อ บริบทของชุมชนไทยลื้อบ้านแพดและบ้านแพทย์บุญเรืองนั้น ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย รับจ้าง ทำนา ในระดับปฏิบัติการชุมชนสนับสนุนนี้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ กับชุมชนแกนนำ โดยส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุม สัมมนาและกำหนดทิศทางของการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อ นายฐาปนพงศ์ มังคลาด รองนายกเทศมนตรีตำบลเชียงบาน กล่าวว่า

“...ทางชุมชนเชียงบ้านของเรา เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง เพราะรู้สึกภาคภูมิใจใจความเป็นคนลื้อ ซึ่งเราสามารถจัดงานได้อย่างยิ่งใหญ่ ส่วนใหญ่แล้วจะเข้าร่วมในการเดินขบวน ประกวดธิดาไทยลื้อ ซึ่งทุกปีจะต้องไปประชุมร่วมกันทุกครั้ง⁶¹...”

3. ตัวแทนชุมชนแนวร่วม บ้านร่องแมด

บ้านร่องแมดที่นี่หมายถึงเป็นชุมชนที่แทนภาพชุมชนแนวร่วม บริบทของชุมชน บ้านร่องแมดเป็นหมู่บ้านที่แยกตัวออกจากหมู่บ้านหลัก โดยไปตั้งถิ่นฐานที่อำเภอจุน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และในชุมชนเองก็มีประชากรชาวไทยลื้อสูงที่สุด รองลงมียกกลุ่มคนเมืองและชาวอีสาน ชุมชนที่มีส่วนร่วมนี้ได้มีส่วนในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อ และให้ความร่วมมือกับ ชุมชนแกนนำและชุมชนสนับสนุน นายกัมพล สมฤทธิ์ อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านร่องแมด กล่าวว่า

“...แม้ว่าบ้านร่องแมดของเราจะอยู่อำเภอจุน แต่เรามีที่มาเดียวกันคือ เชียงคำ การจัดงานที่เกิดขึ้นในเชียงคำ เราจะไปร่วมทุกครั้ง เพราะถือว่าเราเป็นพี่น้องอันเดียวกัน ทางชุมชนขออาสาสมัครไปเดินขบวนบ้าง เอาช่างฟ้อนไปฟ้อนร่วมบ้าง แต่ 2 ปีที่ผ่านมา ในชุมชนของเราเองก็จัดงานลื้อเหมือนกัน เป็นการละเล่น เล็กๆ น้อยๆ ในชุมชน ซึ่งทาง อบต. เขาสนับสนุนงบประมาณ⁶²...”

การขยายตัวของ “สำนึกความเป็นลื้อ” ที่เริ่มเคลื่อนเข้าสู่ชุมชน ถือว่ากระแสของสำนึกดังกล่าว ได้รับการตอบรับจากชุมชนไทยลื้อเป็นอย่างดี แม้ว่าในระดับปฏิบัติการในแต่ละชุมชน

⁶¹ สัมภาษณ์ นายฐาปนพงศ์ มังคลาด อายุ 55 ปี เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2552..

⁶² สัมภาษณ์นายกัมพล สมฤทธิ์ อายุ 62 ปี เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2552..

และมีส่วนร่วมในการผลิตสร้างความเป็นลือที่แตกต่างกันออกไป การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ทางด้านสำนึกความของเป็นลือในชุมชน ตลอดจนการให้ความร่วมมือในการรื้อฟื้นสำนึกความเป็นลือในแต่ละท้องถิ่น เมื่อกระแสของสำนึกดังกล่าวมีพลังเพิ่มมากขึ้น ทำให้ชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรมไทยลือ ส่งผลต่อการก่อรูปของ“สำนึกความเป็นลือ” ในเชิงคำ ที่มีส่วนในการร่วมสร้าง “อัตลักษณ์ลือเชิงคำ” โดยชุมชนสามารถคาดหวังและกำหนดความเป็นไปของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลือได้

แต่อย่างไรก็ตามกระแสการตอบรับและการให้ความร่วมมือของชุมชนในการเข้ามามีบทบาทในการจัดการวัฒนธรรมไทยลือ จะไม่สามารถสำเร็จได้ หากขาดการให้ความร่วมมือของกลุ่มพลเมืองลือ ในภาคประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน สำนึกและรื้อฟื้นวัฒนธรรม “ความเป็นลือ” ในเชิงคำได้เป็นอย่างดี

3.5 งานสืบสานตำนานไทยลือพื้นที่ของการแสดงตัวตนและอัตลักษณ์

ชุมชนไทยลือเชิงคำ ถือเป็นชุมชนแรกที่คิดริเริ่มและสร้างงาน “สืบสานตำนานไทยลือ” อาจถือว่าเป็นผลผลิตทางความพร้อมของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีการสร้างและรื้อฟื้นจิตสำนึกของตนเองขึ้นมาได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งก่อนหน้านี้ความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลือในเชิงคำ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในรูปแบบลักษณะของ “ปัจเจก” หรือเป็นเพียงความเคลื่อนไหวของคนบางกลุ่มเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มของ นักวิชาการ หรือผู้นำชุมชน ในเบื้องต้นเท่านั้น แต่ความเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้เอง กลับเป็นการเริ่มกระตุ้นเตือนและขยายสำนึกของ “ความเป็นลือ” ออกไปอย่างกว้างขวางในอำเภอเชิงคำในระยะเวลาต่อมา และค่อนข้างที่จะประสบความสำเร็จโดยผ่านการจัดงานสืบสานตำนานไทยลือ ที่เกิดขึ้นครั้งแรกในอำเภอเชิงคำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประกาศความพร้อมในการแสดงตัวตน การแสวงหาพื้นที่ของชาวไทยลือเชิงคำ และนอกจากนี้แล้ว งานสืบสานตำนานไทยลือที่ถูกสร้างขึ้นมา ทำให้มองเห็นถึงความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนและชุมชน ที่ออกมาในลักษณะรูปแบบของ “กระบวนการ” ที่มีความซับซ้อน ซึ่งมีคนจำนวนมากในอำเภอเชิงคำได้มีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งใน “กระบวนการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์” ของชาวไทยลือเชิงคำ ผ่านงานสืบสานตำนานไทยลือ

การแสดงออกถึงตัวตนและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลือ ถูกนำเสนออย่างยิ่งใหญ่ผ่าน “งานสืบสานตำนานไทยลือ” ที่จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อในปี พ.ศ. 2538⁶³ โดยถือเอาวันเสาร์-อาทิตย์

⁶³ ชมรมไทยลือเชิงคำภูซาง. เอกสารนิทรรศการงานสืบสานตำนานไทยลือ ครั้งที่ 5.2542

แรกของเดือนมีนาคม เป็นวันจัดงาน ซึ่งถือเป็นการนำเสนอตัวตนความเป็นลื้อในรูปแบบ “แบบใหม่” ภายใต้รากฐานและวัฒนธรรมเดิม การจัดงานครั้งแรกเกิดจากนักวิชาการ ที่คิดริเริ่มการจัดกิจกรรมของชาวไทยลื้อขึ้น โดยผู้คิดกิจกรรมดังกล่าว ได้แก่ นายไสว เชื้อสะอาด ซึ่งเป็นนักวิชาการสำนักงานศึกษาธิการ อำเภอเชียงคำ ได้เป็นผู้คิดริเริ่ม โดยร่วมกับนายวิทยา ศรีจันทร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยา(ในขณะนั้น) ร่วมผลักดันกิจกรรมโครงการดังกล่าว ภายใต้ชื่อ “งานสืบสานตำนานไทลื้อ” โดยการนำเสนอโครงการดังกล่าว พบว่ามีหลักการและวัตถุประสงค์ในการจัดงานดังนี้

- “1. เพื่อสร้างความผูกพันระหว่างเยาวชนรุ่นหลังกับบรรพชนไทลื้อโดยใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นสื่อกลาง
2. เพื่อฟื้นฟูสืบสานและอนุรักษ์รูปแบบและสารัตถะ (Essence) ของวัฒนธรรมไทลื้อโดยสร้างกิจกรรมสารัตถ์ ที่เป็นรูปแบบเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และนันทนาการ
3. เพื่อประสานความสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มชนไทลื้อ ในชุมชนต่างๆ กระตุ้นให้เกิดความสำนึกในเผ่าพันธุ์เครือญาติ
4. เพื่อประชาสัมพันธ์ในวัฒนธรรมไทลื้อ ให้แพร่หลายและส่งเสริมการท่องเที่ยว”⁶⁴

“...วิถีชีวิตแบบไทลื้อที่ปรากฏเด่น เช่น การทอผ้า การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การละเล่นพื้นบ้านภาษา ความเชื่อ แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ถูกกระทบจากวัฒนธรรมภายนอกชุมชน ให้ภาพของวัฒนธรรมพรมัว เยาวชนเริ่มคลายความผูกพันกับวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ จึงเห็นควรจัดกิจกรรมสืบสานตำนานไทลื้อ โดยใช้กิจกรรมสร้างความผูกพันทางจิตใจ ระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ระหว่างกลุ่มชน และให้ชุมชนภายนอกได้ศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ...”⁶⁵

จากหลักการและวัตถุประสงค์ในการจัดงาน สามารถแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะสะท้อนให้เห็นภาพของความเป็นลื้อและการแสดงอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มชนชาวไทยลื้อขึ้นมา โดยมี

⁶⁴ เอกสาร โครงการ, วัตถุประสงค์.การจัดงานจัดงานสืบสานตำนานไทลื้อ, ปี 2538

⁶⁵ เอกสาร โครงการ, หลักการ.การจัดงานจัดงานสืบสานตำนานไทลื้อ, ปี 2538.

การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตลอดจนปลูกฝังความสามัคคีระหว่างกลุ่มชนไทยลื้อด้วยกันเอง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่จะอนุรักษ์หรือฟื้นฟูรูปแบบจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่มีความรู้สึกโหยหาอดีต โดยมีการยืนยันถึงความรุ่งเรืองในอดีตของท้องถิ่น ตลอดจนสำนึกของการมีตัวตนของชาวไทยลื้อ ที่ปรากฏอยู่ใน “งานสืบสานตำนานไทลื้อ”

3.5.1 การสร้าง “ตัวตน” ผ่าน “กิจกรรมงานสืบสานตำนานไทลื้อ”

ใน “งานสืบสานตำนานไทลื้อ” พบว่ามีการนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการ เนื้อหาการสร้างและสืบทอดความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ โดยศึกษาจากการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน “งานสืบสานตำนานไทลื้อ” ถ้ามองจากกิจกรรมสาธิตภายในงานแล้วพบว่ากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นภายในงาน ล้วนมีรากฐานมาจากความสำนึกของการโหยหาอดีตและสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถผลิตออกมาพร้อมกับการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยลื้อ โดยกิจกรรมสาธิตที่ปรากฏอยู่ในงาน หลายกิจกรรมได้สูญหายหรือเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมไทยลื้อในปัจจุบัน เช่น พิธีแต่งงาน การตานธรรม การบวชลูกแก้ว การเลี้ยงเทวดา(ผี) หรือแม้กระทั่งวิถีชีวิตบางอย่างที่เปลี่ยนไป ดังนั้นจึงมีการรื้อฟื้นประเพณีและพิธีกรรมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยผ่านกิจกรรมสาธิตและกิจกรรมประกวด ในงานสืบสานตำนานไทลื้อ ซึ่งมีกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมสาธิต

พิธีแต่งงานของชาวไทยลื้อแบบ	โบราณพิธีบวชลูกแก้ว
การเลี้ยงผี	การสืบชะตาหลวง
การตานธรรม	ไม้เค้าสะหลี่
กาดหมั้ว	การอีดอ้อย
การทำขนมปาด ข้าวแคบ-ข้าวควบ	การทอผ้า
การฟ้อนเจิง	การขับลื้อ

กิจกรรมประกวด

การประกวดทอผ้า	การประกวดทำขนมปาด
การประกวดตีกลองปูจา	การประกวดทำอาหารไทยลื้อ
การประกวดบอกไฟดอก	การประกวดโคมไฟ
การประกวดธิดาไทลื้อ	

ในด้านการจัดกิจกรรมสาธิตที่ดูน่าสนใจภายในงาน สามารถสื่อให้เห็นปรากฏการณ์ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อที่ถูกเปลี่ยนแปลง ตามยุคสมัย สภาพเศรษฐกิจและสังคมในสมัยใหม่ ซึ่งส่งกระทบต่อประเพณีและวัฒนธรรมที่กำลังจะเลือนรางไป ดังนั้นภายในงานจึงจัดกิจกรรมสาธิตดังกล่าวขึ้น จึงแสดงให้เห็นถึงสำนักทางประวัติศาสตร์และการโยกย้ายถิ่นของชาวไทยลื้อในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างชัดเจน โดยสามารถแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และการมีตัวตนของชาวไทยลื้อได้ 3 รูปแบบ

1. ด้านความเชื่อและพิธีกรรม

โดยหลายกิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม ได้ถูกรื้อฟื้นและดูน่าสนใจออกมาอีกครั้งในรูปแบบกิจกรรมสาธิต เนื่องจากพิธีกรรมบางอย่างได้ถูกละเลยและจางหายไปจากสังคมชาวไทยลื้อในยุคปัจจุบัน เช่น การแต่งงาน การสืบชะตาหลวง การเลี้ยงผี เป็นต้น

การแต่งงาน

กิจกรรมสาธิตเกี่ยวกับการแต่งงาน เป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกมาเป็นส่วนหนึ่งในงานสืบสานตำนานไทยลื้อ เนื่องจากพิธีแต่งงานไทยลื้อแบบโบราณไม่ได้เป็นที่นิยมในปัจจุบัน ซึ่งการแต่งงานในปัจจุบันหันไปนิยมทำแบบภาคกลางมากขึ้น ดังนั้นกิจกรรมสาธิตการแต่งงาน จึงเป็นที่สนใจของคนที่มาร่วมงาน เพราะเป็นการประกอบพิธีแบบดั้งเดิม ในการจัดงานปีแรกเป็นการสมมุติการแต่งงาน แต่พบว่าในปีที่สองทางคณะกรรมการจัดงาน ได้ประกาศเชิญชวนให้คู่บ่าวสาวให้มาเข้าร่วมในการแต่งงานในกิจกรรมดังกล่าว ปรากฏว่ามีคู่บ่าวสาวที่เข้าร่วมกันแต่งงาน ซึ่งบางคู่ก็ไม่ใช่คนลื้อ ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงไม่ใช่การสาธิตอีกต่อไปแล้ว แต่เป็นการแต่งงานจริงในแบบฉบับไทยลื้อซึ่งได้รับความสนใจจากคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

การสืบชะตาหลวง

กิจกรรมสืบชะตาหลวงไม่ได้เป็นการสาธิต แต่เป็นการสืบชะตากันจริง โดยมีการประกอบพิธีกรรมแบบไทยลื้อโบราณ ซึ่งจะทำในวิหารของวัดพระธาตุสบแวน โดยการสืบชะตาหลวงนั้น จะประกอบพิธีกรรมในเช้าวันอาทิตย์ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมในการสืบชะตาหลวงเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นผู้ประกอบพิธี ทำให้คนในชุมชนตลอดจนนักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมพิธี อีกทั้งยังได้เห็นและเรียนรู้การสืบชะตาหลวงของชาวไทยลื้อ โดยปกติแล้วการสืบชะตาหลวงจะไม่นิยมทำกันพร่ำเพ้อ แต่จะทำการประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา หรือเป็นการสืบชะตาของคนในชุมชนเมื่อมีความรู้สึกที่ไม่มั่นคง แต่พิธีกรรมดังกล่าวได้ถูกเลือกขึ้นมาเพื่อรองรับกิจกรรมในงานสืบสานตำนานไทยลื้อ

การเลี้ยงเทวดา การเลี้ยงเทวดาในงานสืบสานตำนานไทยลื้อ ก็เป็นการเลี้ยงเทวดาของชุมชนบ้านหนองลื้อ ซึ่งนำมาเลี้ยงในงานสืบสานตำนานไทยลื้อ โดยเปิดโอกาสให้ผู้คนต่างชุมชน

และนักท่องเที่ยวก็นำได้คุณประโยชน์ของการเลี้ยงเหวดของชุมชนบ้านหนองลือ จากการค้นคว้าพบว่าการเลี้ยงเหวดของชุมชนหนองลือจะมีเลี้ยงอีกครั้งที่ชุมชนของตนเอง ซึ่งไม่ได้ตรงกับวันที่มีการจัดงาน แต่ที่เขาเลี้ยงในงานก็ถือเป็นการเลี้ยงเหวดของเขาอีกเป็นครั้งสอง ตามความเป็นจริงแล้วเขาเลี้ยงกันปีละ 1 ครั้งเท่านั้น

กิจกรรมทางด้านการเชื่อและพิธีกรรมทั้ง 3 อย่างนี้แสดงให้เห็นว่า การสร้างและผลิตอัตลักษณ์ไม่จำเป็นที่จะต้องเสมอไป แต่เป็นการรื้อฟื้นขึ้นมา เพื่อที่จะสามารถสื่อสารบางสิ่งบางอย่างให้กับสังคมรับรู้และเห็นความสำคัญของการมีตัวตน จากกิจกรรมทั้ง 3 เราก็คพบว่าพิธีกรรมดังกล่าวก็ไม่ได้เป็นไปตามประเพณีดั้งเดิม ที่พิธีกรรมทุกอย่างจะต้องปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด

2. ด้านเกี่ยวกับวิถีชีวิต

กิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ใน “งานสืบสานตำนานไทยลือ” จะประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นการสาธิตและส่วนที่เป็นการแข่งขัน โดยสามารถเห็นถึงการแสดงอัตลักษณ์ผ่านกิจกรรมดังกล่าว เช่น เรื่องของการแต่งกาย ซึ่งภายในงานผู้คนส่วนใหญ่ก็จะแต่งกายแบบไทยลือ เข้าร่วมภายในงานโดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่ร่วมขบวนแห่ในตอนเช้าก็จะแต่งกายในชุดไทยลือ ส่งผลต่อนักท่องเที่ยวก็นักท่องเที่ยวที่พบในวันงานรุ่งขึ้น ก็จะพยายามมาหาชุดไทยลือใส่มาร่วมงานเหมือนกัน

และกิจกรรมที่เพิ่มสีสันให้กับงานคือ การสาธิตการทำอาหาร-ขนม ซึ่งการในการสาธิตดังกล่าวจะดำเนินควบคู่ไปกับการแข่งขัน โดยให้กลุ่มแม่บ้านไทยลือในแต่ละชุมชนสาธิตการทำและส่งเข้าประกวด โดยกิจกรรมดังกล่าวเราจะสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แต่ละหมู่บ้านก็จะพยายามแข่งขันกันอย่างเต็มความสามารถ เช่น หมู่บ้านคอนไชยที่มีชื่อเสียงด้านการทำขนมปาด ก็พยายามรักษารสชาติของขนมปาดของตนให้ได้ และหมู่บ้านอื่นก็เช่นกันก็จะพยายามรักษาความโดดเด่นในด้านอาหารของหมู่บ้านตนเองให้ได้

แม้กระทั่งการประกวดการผ้าทอน้ำน้ำไหล ที่มีเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทยลือในอำเภอเชียงคำ ซึ่งการแข่งขันดังกล่าวเป็นการแข่งพื้นที่เล็กๆ ในสังคมหมู่บ้านของชาวไทยลือ ที่แสดงให้เห็นโดยผ่านการแข่งขันในงานสืบสานตำนานไทยลือ และพื้นที่เล็กๆ ดังกล่าวกลับให้ประโยชน์หมู่บ้านนั้นๆ ที่การมีชื่อเสียงที่ได้มาจากการแข่งขัน สามารถสร้างผลประโยชน์ให้กับชุมชนนั้นๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาการโฆษณาเลย

3. ด้านการการเล่นและการแสดง

การนำเสนอกิจกรรมด้านการเล่นนั้น ส่วนใหญ่จะถูกทำเสนอบนเวทีถูกประดับตกแต่งอย่างสวยงาม และงานที่ถูกจัดขึ้นในรูปแบบของขันโตกดินเนอร์ โดยจะเริ่มมีการแสดงในตอนหัวค่ำของงานวันแรก โดยกลุ่มแม่บ้านบ้านธาตุสบแวนเจ้าของพื้นที่ในการจัดงาน ก็จะมีการขายบัตรขันโตก โดยในขันโตกนั้นก็จะมีอาหารแบบไทยลื้อ เช่น แอ่งและ ปลาปิ้งอบ จิ้นชำพริก แกงฮังเล น้ำพริกหนุ่ม แคบหมู ข้าวเหนียว โดยหนึ่งโตกจะสามารถรับประทานได้ 5-6 คน ราคาโตกละ 300 บาท ถ้าโตก VIP ราคา 600 บาท ซึ่งการแสดงบนเวทีก็จะนำเสนอการแสดงของชาวไทยลื้อ เช่นการฟ้อน การขับลื้อ การแสดงดนตรีพื้นเมือง การฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ การประกวดธิดาไทยลื้อ เป็นต้น

กิจกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นการรับเอาวัฒนธรรมการท่องเที่ยว มาผสมผสานกับความเป็นไทยลื้อ ซึ่งส่วนหนึ่งสามารถแสดงความเป็นตัวตนของความเป็นลื้อผ่านการแสดงแล้วอีกด้านหนึ่งยังสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกด้วย ประกอบกับการเข้ามาสนับสนุนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานสืบสานตำนานไทยลื้อ ตั้งแต่ครั้งที่ 4 ได้ส่งผลกระทบต่องานสืบสานตำนานไทยลื้อให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายออกไป ส่งผลกระทบต่อปริมาณของนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่สนใจในความเป็นไทยลื้อ ซึ่งส่งผลกระทบนี้ให้คนในชุมชนอยากมีส่วนร่วมมากขึ้น แต่ในทางกลับกันการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้ ในสังคมของชาวไทยลื้อเองได้พยายามผลิตความเป็นลื้อเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว จนความเป็นลื้อเป็นวัฒนธรรมที่ขายได้ ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนชาวไทยลื้อพยายามแข่งขันชิงความเป็นลื้อ ซึ่งจะกล่าวในรายบทไป

ในงานสืบสานตำนานไทยลื้อที่ถูกจัดขึ้นทุกๆปีนั้น ในสังคมของคนไทยลื้อเองถือว่ามีส่วนสำคัญที่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ผลิตซ้ำ(reproduction) ทางอุดมการณ์ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลต่อการซึมซับความรู้สึกนึกคิดและการสร้างอุดมการณ์ความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งในขณะเดียวกันก็มีความพยายามที่จะเพิ่มรายละเอียดบางอย่างเข้ามา เพื่อให้สอดคล้องกับเหตุการณ์และยุคสมัยเพื่อต่อยอดและสืบทอดจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (historical consciousness) ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนต่อไป

3.5.2 ขบวนการเกี่ยวกับการสร้างการอัตลักษณ์ : ไทยลื้อ

ในขบวนการใน “งานสืบสานตำนานไทยลื้อ” ซึ่งถูกกำหนดและมอบหมายให้แต่ละชุมชนไปจัดรูปแบบของขบวนการที่จะร่วมในงาน โดยให้แต่ละชุมชนก็พยายามนำเสนอลักษณะเด่นของชุมชนออกมา ถือเป็นการนิยามเทคนิคการสร้างภาพลักษณ์ต้นแบบและจินตภาพ โดยอาจารย์อภิญา เฟื่องฟูสกุล ได้อธิบายลักษณะดังกล่าวว่าเป็นการเลือกดึงเอาคุณสมบัติบางสิ่งบางอย่าง

ของบุคคลที่เด่นชัดออก มีชีวิตชีวา เข้าใจง่าย เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป ซึ่งผลิตร่วมการสร้างภาพตัวแทน นั่นคือการสร้างจินตภาพ (Imagination) ที่ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง⁶⁶

การจัดขบวนแห่ในงานสืบสานตำนานไทยลื้อ ทางชมรมไทยลื้อ(ในขณะนั้น)จะเป็นผู้กำหนดในลักษณะรูปแบบของขบวนว่าจะมีกี่ขบวนและประกอบด้วยอะไรบ้าง และเสนอให้แต่ละชุมชนทราบและประชุมหารือแลกเปลี่ยน จนได้มติร่วมกันว่าจะมีรูปร่างหน้าตาขบวนแห่เป็นอย่างไร แต่ในรายละเอียดภายในขบวนก็ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน ที่จะมีวิธีการนำเสนออย่างไรไปจัด ซึ่งในแต่ละชุมชนไปคิดค้นลักษณะเฉพาะของชุมชนตนเองขึ้นมา โดยมีรูปแบบของขบวนที่คัดเลือกเอาสิ่งที่โดดเด่นในชุมชนของตนออกมาแสดงร่วมในขบวนแห่ และถือเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่จะแสดงออกมาในรูปของขบวนแห่ แล้วสามารถได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดขบวนแห่ ดังนั้นรูปแบบของขบวนแห่ของงานสืบสานตำนานไทยลื้อ ปี2538 จึงออกมาในลักษณะดังนี้

ขบวนแห่ของแต่ละหมู่บ้าน⁶⁷

ขบวนที่ 1 ขบวนตุง	ขบวนที่ 2 ขบวนสักการะพระธาตุ
ขบวนที่ 3 ขบวนแต่งงาน	ขบวนที่ 4 ขบวนบวชลูกแก้ว
ขบวนที่ 5 ขบวนदानธรรม	ขบวนที่ 6 ขบวนदानข้าวใหม่
ขบวนที่ 7 ขบวนสืบชะตาหลวง	ขบวนที่ 8 ขบวนตีกาลางปู่
ขบวนที่ 9 ขบวนวิถีชีวิต	ขบวนที่ 10 ขบวนเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง
ขบวนที่ 11 ขบวนไม้เค้าสะหลี จิ๋ก้องโหล	ขบวนที่ 12 ขบวนผางลาง
ขบวนที่ 13 ขบวนการเล่นของเด็ก	ขบวนที่ 14 ขบวนการเล่นของผู้ใหญ่
ขบวนที่ 15 ขบวนของทุกภาคส่วนราชการ ในอำเภอเชียงคำ	

ลักษณะของการจัดขบวนดังกล่าวข้างแรกจะถูกตีกรอบการนำเสนอ โดยชมรมไทยลื้อ ซึ่งทางชมรมจะกำหนดรายละเอียด ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นภายในขบวนแห่ของงานได้มีการคัดเลือกโดยเฟ้นหาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทยลื้อ ในการนำเสนอสู่สายตาคนภายนอก หากดูในขบวนแห่ก็จะพบว่าเป็นขบวนแห่ซึ่งแสดงออกถึงวิถีชีวิตของชาวไทยลื้อ ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การแต่งงาน การละเล่น ซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สวยงาม ที่เต็มไปด้วย

⁶⁶ อนุญา เฟื่องฟูสกุล, อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบคิด .สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.2546.

⁶⁷ เอกสาร โครงการ,ลำดับการจัดขบวนของแต่ละหมู่บ้าน.การจัดงานจัดงานสืบสานตำนานไทยลื้อ, ปี 2538.

ความสุข ปราศจากความขัดแย้งซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกนำเสนอออกมา ในรูปแบบการสร้าง ภาพลักษณ์ต้นแบบและจินตภาพของชาวลื้อ ที่ปรากฏในขบวนแห่ของงานสืบสานตำนานไทลื้อ

ภายในขบวนแห่ของงานสืบสานตำนานไทลื้อ สิ่งที่แฝงอยู่ภายในขบวนแห่นั้นก็คือการ แสดงความมีตัวตนและตำแหน่งแห่งที่ของชาวไทลื้อในพื้นที่ประวัติศาสตร์ ที่สามารถนิยามความเป็น ไทลื้ออันมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน การมีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามเป็นของ ตนเอง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงสถานะของตัวตนที่ไม่ได้ด้อยไปกว่าคนอื่นๆ โดยเฉพาะการ แสดงออกให้เห็นว่า กลุ่มชาวไทลื้อบางกลุ่มมีสถานะภาพทางเศรษฐกิจที่ดีกว่ากลุ่มคนเมืองทั่วไป โดยแสดงผ่านเครื่องแต่งกายที่จะเต็มไปด้วยเครื่องประดับต่างๆ บนร่างกาย ซึ่งถือเป็นการ แสดงออกให้เห็นถึงการมีสภาพเศรษฐกิจที่ดีอีกด้วย นางนุพัต ใจวังโลก ประธานกลุ่มแม่บ้านธาตุ สบแวนหมู่ 1 เล่าเรื่องราวตอนไปเดินขบวนว่า

“...เราจะไปเดินขบวน ขบวนแห่ของเราจะต้องสวยที่สุด การแต่งกายก็ต้องเป็นรูปแบบที่ เหมือนกันจะได้เป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะเรามีประกวดขบวนแห่ด้วย เราจะต้องใส่ให้เขาเห็นว่า ลื้อแท้เป็นอย่างไร⁶⁸...”

ภายในขบวนแห่ในงานสืบสานตำนานไทลื้อ ยังเป็นพื้นที่หนึ่งที่แฝงไปด้วยนัยยะทาง การเมืองเรื่องอัตลักษณ์อย่างเป็นทางการ และนำเสนอออกมาในรูปแบบของงานเทศกาล ที่ แขนงกลางท่ามกลางความรู้สึกภาคภูมิใจของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ และความยอมรับวัฒนธรรมของคน ลื้อมากขึ้นในเชิงคำ ความเป็นลื้อจึงเริ่มมีบทบาทสำคัญมากขึ้น เชียงคำถูกแปรสภาพให้ลื้อออกมา เป็นเมืองลื้อ งานสืบสานตำนานไทลื้อจึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ ที่กำหนดการดำรงอยู่ของ สังคมไทลื้อเชียงคำ และยังพบว่างานดังกล่าวได้ถูกผลิตซ้ำมากกว่า 10 โดยมีพัฒนาการและความ เคลื่อนไหวที่น่าสนใจ ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป

สรุปประจักษ์ที่ 3

พัฒนาการของลื้อเมืองเชียงคำนั้น ได้รับความสนใจมากขึ้นตามลำดับ อันเป็นผลพวงของ การพัฒนา ตลอดจนบริบททางสังคมภายหลังทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ที่เริ่มมุ่งเน้นการศึกษาใน รูปแบบของชุมชนและสังคมของชาวบ้านมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้รับความสนใจของนักวิชาการทั้งชาวไทย และต่างชาติ “ลื้อเชียงคำ” ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการศึกษา ค้นคว้า วิจัยอย่างกว้างขวาง ซึ่ง

⁶⁸ สัมภาษณ์นางนุพัต ใจวังโลก อายุ 54 ปี เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2552.

ก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับ ชาวไทยลื้อที่หลากหลาย ผสมกับกระแสของความเป็นท้องถิ่นนิยมที่มีบทบาทอยู่ในขณะนั้น ทำให้เกิดการกระตุ้นนักวิชาการและปัญญาชนในท้องถิ่น ผลิตผลงาน และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นมากขึ้น โดยถือเป็นการจุดประกายในการรื้อฟื้นสำนึกของความเป็นลื้อในชุมชนไทยลื้อเชียงคำอีกครั้ง

นอกจากนี้แล้วภายในชุมชนเอง ยังมีการสร้างตัวตนของชาวไทยลื้อขึ้นมา ผ่านสำนึกทางด้านประวัติศาสตร์ทางกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น ความพยายามที่จะอธิบายให้เห็นถึงสถานะของเมืองเชียงคำที่เป็น “เมืองลื้อ” หรือการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยลื้อให้เป็น 1 ใน 3 ของสิ่งศักดิ์ในเมืองเชียงคำ ทำให้เรื่องราวของชาวไทยลื้อเริ่มเป็นที่โดดเด่นขึ้นมาในอำเภอเชียงคำ อีกทั้งความเป็นลื้อในเชียงคำยังสามารถกลืนกลาย คนกลุ่มอื่นๆในเชียงคำให้ยอมรับและเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมไทยลื้อมากขึ้น โดยผ่าน ระบบเครือญาติ และยังคงถูกสร้างผ่าน กิจกรรมต่างๆในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา กิจกรรมการเลี้ยงเทศกาลกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าทอลื้อ

ลื้อเชียงคำยังมีการสร้าง “สำนึกความเป็นลื้อใหม่” ผ่านการสร้างตัวตนคนลื้อขึ้นมาอีกครั้ง โดยพยายามสร้างสำนึกขึ้นมาใหม่ ผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ผ่านการนิยามตัวตน ผ่านภาษาและพิธีกรรม และขยายสำนึกดังกล่าวไปยังคนกลุ่มต่างๆในชุมชน สำนึกดังกล่าวได้มีอิทธิพลต่อความคิดของคนในชุมชน และให้ความสำคัญกับความเป็นลื้ออย่างแพร่หลายมากขึ้น จนนำไปสู่การจัดงานสืบสานตำนานไทลื้อขึ้นครั้งแรกในอำเภอเชียงคำ งานเทศกาลดังกล่าวถือเป็นการประกาศตัวตน และแสวงหาพื้นที่ใหม่ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ งานดังกล่าวสืบสานตำนานไทลื้อได้รับการตอบรับจากคนชุมชนและคนในเชียงคำเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่างานสืบสานตำนานไทยลื้อเป็นผลผลิตจากการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชาวไทยลื้อเชียงคำได้อย่างชัดเจน